

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
ФАКУЛЬТЕТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ, ПРАВА
ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

*Кафедра міжнародних
відносин і політичного менеджменту*

Добровольська Анастасія Францівна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**“МІГРАЦІЙНА КРИЗА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ЇХ
ВИРІШЕННЯ”**

Спеціальність: 292 “Міжнародні економічні відносини”

Допускається до захисту

Протокол № _____

від _____

завідувач кафедри

міжнародних відносин

і політичного

менеджменту

д.н.держ.упр.,доц.,

Вікторія ЗАГУРСЬКА-АНТОНЮК

(підпис)

Науковий керівник

д.н.д.у., доц. Загурська-Антонюк В.Ф.

(підпис)

Рецензент

д.н.д.у., к.е.н. Ксендзук В.В.

(підпис)

**Житомир
2024**

Я, Добровольська Анастасія Францівна, цим засвідчую, що представлена до захисту магістерська робота виконана на основі власних наукових досліджень. Текст не містить доробку інших дослідників без відповідних посилань на їх праці.

Я попереджена про те, що буду недопущена до захисту, а в разі отримання диплому – буду позбавлена його відповідно до чинного законодавства України.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	6
1.1. Актуальність проблеми міграційної кризи в Україні. Історичні особливості.....	6
1.2. Передумови та фактори, що визначають розвиток міграційних потоків в Україні.....	11
1.3. Особливості міграційних процесів. Соціальні та економічні наслідки для країни.....	18
РОЗДІЛ 2 ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ДИНАМІКА МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ.....	29
2.1. Законодавчі та політичні ініціативи щодо регулювання міграційних процесів.....	29
2.2. Тенденції міграційних процесів за останні 5 років.....	34
2.3. Вплив військового стану в країні на міграцію.....	43
РОЗДІЛ 3 ПІДТРИМКА МІГРАНТІВ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД. РЕІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ.....	49
3.1. Соціально-економічні заходи для підтримки мігрантів.	
3.2. Регулювання міграційних процесів в ЄС.....	56
3.3. Перспективи повернення українців у повоєнний час.....	65
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ.....	81

ВСТУП

Актуальність теми. Міграція в Україні є актуальною проблемою вже довгий час та є важливою складовою в історії людства.

На початку міграцію населення сприймали як природне явище, яке не потребувало державного втручання. Але з підвищенням рівня соціальної мобільності, управління міграційними процесами стало важливим напрямком державної політики.

Слід зауважити, що на початкових етапах міграційна політика в Україні ще не досягла повної відповідності міжнародним стандартам і не мала добре розроблених та обґрунтованих заходів. Після здобуття незалежності в Україні не існувало спеціалізованих органів і кваліфікованих кадрів для регулювання та контролю міграційних питань. Поступово держава почала ухвалювати закони та нормативні акти для врегулювання міграційних процесів [3].

Ще до отримання безвізового режиму, міграційний тренд був досить високим. Це явище є важливим джерелом для отримання коштів, знань та досвіду. Проте, міграція спричиняє нові ризики пов'язані із виїздом українців за кордон, що призводить до втрати трудового та інтелектуального потенціалу країни [26 с. 4].

Переміщення населення має різноманітні причини, такі як політичні, соціальні, економічні, культурно-побутові і т. д. У сучасному світі міграцію стимулюють потреба в робочих силах, демографічні тенденції, несприятлива економічна ситуація, проблеми довкілля, конфлікти, порушення прав людини, а також бажання поліпшити умови проживання та знайти краще місце для роботи.

Серед головних мотивів, які приводять до виникнення міграційних процесів з однієї країни в іншу, можна виділити різноманітні чинники: економічну нерівність, бідність, зміни в екологічному середовищі, порушення прав людини, і відсутність миру й безпеки в окремих регіонах світу.

Найпоширенішим стимулом для сучасних міграцій є економічний. Люди рухаються в пошуках кращого життя, що охоплює різноманітні фактори, такі як

доступність робочих місць, вирішення проблем з житлом, покращення рівня доходів, кращі умови праці, та задоволення соціальних потреб.

Політичні чинники також відіграють суттєву роль, зокрема воєнний стан у країні, зміна державних кордонів, дискримінація певних соціальних груп та утиск релігійних спільнот. Катастрофи, такі як урагани, виверження вулканів та землетруси, також впливають на рішення про міграцію.

Демографічні чинники впливають на обсяг та характер міграційних потоків. Серед суб'єктивних мотивів, що спонукають до міграції, варто відзначити політичні процеси та політико-правове регулювання. Сучасні держави намагаються знайти способи регулювання міграції, які, з одного боку, зменшать нелегальну міграцію, а з іншого - дозволять використовувати міграційний потенціал для власного розвитку, стабілізації соціально-економічної та демографічної ситуації [35] .

Метою дослідження теми є вивчення масштабів, причин та наслідків міграції, виявлення економічних, соціальних, політичних та демографічних викликів, аналіз того, як міграція впливає на ринок праці, економічний розвиток, соціальну стабільність та демографічну ситуацію в Україні, а також дослідити міжнародний досвід у сфері міграційної політики і розробити пропозиції заходів, спрямованих на зменшення негативних наслідків міграції та покращення умов життя мігрантів.

Об'єктом дослідження є внутрішня і зовнішня міграція населення, економічна нестабільність, якість життя, доступ до освіти, охорони здоров'я, війна в Україні, вплив міграції на структуру населення, ринок праці та проблеми адаптації та інтеграції українських мігрантів за кордоном.

Предмет дослідження. Економічні, соціальні, політичні та культурні чинники, що спонукають українців до міграції, соціальні наслідки для громад, що приймають мігрантів, та тих, що їх втрачають, психологічні та соціокультурні аспекти інтеграції, вплив грошових переказів мігрантів на економіку України, можливості застосування міжнародного досвіду.

РОЗДІЛ 1. МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

1.1. Актуальність проблеми міграційної кризи в Україні. Історичні особливості

Перед війною на сході України в 2014 році, міграційні процеси в країні вже були актуальною проблемою, але вони не мали стільких обмежень і особливого світового відображення, як за часів конфлікту.

Основні фактори міграції до війни включали економічну нестабільність, шукання кращих можливостей праці та життя за кордоном, а також політичні або етнічні переслідування. Зокрема, багато українців шукали працю в країнах Європейського Союзу.

Проте після початку війни з Росією та оголошення Криму окупованою територією, ситуація раптово загострилася. Мільйони осіб в Україні залишили свої місця проживання у зв'язку з війною. Деякі з них переселилися в інші регіони країни, тоді як інші емігрували за кордон. Частина з цих людей тимчасово залишила свої домівки та вже повернулася до місць постійного проживання, але для інших можливість такого повернення може виникнути у майбутньому. Ця раптова масова міграція, викликана війною, породжує нові проблеми і підсилює існуючі, як для приймаючих громад, так і для тих, звідки відбувається відтік населення. [19].

Ще до початку російської агресії близько двох мільйонів українців виїхали за кордон на заробітки.

«Якщо подивитися на це число критично, то ми оцінюємо, що за рахунок трудової міграції Україна втратила приблизно після перепису населення 2001 року близько 2 мільйонів. Люди їздили на заробітки в Європу і залишилися там жити. Хоча стосунки з Україною вони не розірвали і рахуються в чисельності населення України», — розповів заступник директора Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. Птухи Олександр Гладун [48].

Він додав, що в Росії нині, за оцінками Верховного комісара ООН у справах біженців, перебувають приблизно 2,9 мільйона українців.

При цьому до Європи також виїхали переважно жінки й діти.

«З тих приблизно 5 мільйонів, які в Європі, ми теж не знаємо, скільки повернеться. Це в основному жінки і діти. І це теж майбутнє України. Хто повернеться, залежить від тривалості війни, яка буде потім економічна політика, чи будуть в Україні створені робочі місця, що буде з житлом і т.д. Це складна проблема, прогнозувати якісь числа дуже важко», — розповів посадовець [48].

За його словами, Україні загрожує серйозна демографічна криза.

Щоб проаналізувати проблему міграції для України, варто звернути увагу на історичні факти.

Початок масової еміграції припадає на кінець XIX століття і тривав до початку Першої світової війни. Цей процес охоплював напрямки до США, Бразилії, Канади, Російського Сибіру, Аргентини, Австралії, Нової Зеландії та Гавайських островів. Причинами цієї еміграції були аграрне перенаселення українських земель та утисків: економічних, соціальних, політичних, а також національний гніт з боку австро-угорської та російської імперій. Нинішні нащадки цієї еміграції, що належать до шостого-сьомого поколінь, частіше вважають себе українцями за походженням, ніж емігрантами у країнах проживання.

У період з 1891 по 1901 рік зі Східної Галичини до Канади та США виїхали 78 тисяч українців, а з 1901 по 1911 рік - ще 224 тисячі. Таким чином, на початку XX століття кількість емігрантів зі Східної Галичини перевищила 302 тисячі [46].

На зламі XIX-XX століть еміграційний синдикат, створений канадським урядом, залучив понад 6 тисяч вербувальників з території Західної України. Агент, що завербовував сім'ю до Канади, отримував від 2 до 5 доларів за кожного переселенця [46].

Особливих масштабів міграція українців набула у період СРСР. Насильницька колективізація у 1929-1930 роках призвела до виселення з України близько мільйона людей. Два мільйони людей були евакуйовані у східні регіони СРСР під час Другої світової війни. До останніх років міграційні потоки між Україною та іншими республіками СРСР були стійкими, а географія міграційних зв'язків – постійною [25].

Україна й Росія, зокрема Уральський, Центрально-Чорноземний, Північнокавказький, Північно-Західний та Східносибірський регіони, були головними партнерами щодо міграційного обміну.

Молодь брала активну участь в освоєнні цілини в Казахстані, будівництві гідроелектростанцій в Сибіру, БАМу, промислових об'єктів в країнах Балтії.

Україна також приймала переселенців з інших республік СРСР. Протягом трьох десятиліть частка міжреспубліканської міграції в прирості населення України становила близько 25% [39].

У 1970-х роках кількість мігрантів з України до Ізраїлю значно зросла, досягнувши майже 81 тисячі. Більшість з них (2/3) виїхали в період з 1975 по 1979 роки [46, с. 16]. Значне місце серед єврейської еміграції з СРСР займали громадяни України. Причинами цієї міграції були :

- Географічна близькість: Зручне розташування країни полегшувало переїзд до Ізраїлю.
- Сімейні зв'язки: Багато людей прагнули возз'єднатися з сім'ями, які вже жили в Ізраїлі.

Кожен 4-й емігрант, що виїхав до Ізраїлю мав вищу освіту. Лише за 1980 рік з України виїхало 40 лікарів, 57 викладачів, 67 інженерів, юристів а також люди творчої професії такі як: художники, музиканти та інші висококваліфіковані фахівці. Разом з батьками за кордон виїжджала велика кількість дітей на постійне місце проживання, що негативно впливало на віковий, професійно-кваліфікаційний склад єврейської національної меншини в Україні.

Не такою масовою, але досить помітною була еміграція з України громадян німецького походження. За історичними даними з 1979 р. в Україні проживало 34,1 тис. німців [25].

В таблиці ми можемо розглянути етапи розвитку міграції населення (див. додаток А).

Довгий час міграційні потоки в країні підтримувалися екстенсивною економічною політикою. Відсутність вільного ринку житла, система прописки та обмеження на виїзд за кордон також впливали на міграцію.

За період з 1961 по 1990 роки сільське населення України зменшилося через міграцію на 6,7 мільйонів осіб, або в середньому на 225 тисяч осіб щороку. Проте у 1986-1990 роках щорічний відтік мешканців сільських районів почав послідовно зменшуватися: у 1989 році склав 124,0 тисячі осіб, у 1990 році – 70,7 тисяч, а в 1991 році – 36,4 тисячі осіб [37]. З 1992 року вперше за довгі роки спостерігається приплив населення до сільської місцевості. Позитивне сальдо міграції досягло 78,7 тисяч осіб у 1992 році.

У 1993 році статистика вперше зафіксувала національний склад міжнародних мігрантів. На кожні 100 осіб, що виїжджали з країни, припадало 46 євреїв, 20 українців і 13 росіян. Більшість українців виїхали до Сполучених Штатів Америки – 4 тис. (43%), до Ізраїлю – 2 тис. (21%) і до Німеччини – 1,8 тис. (19%) [22, с.17].

Лідерами міграції протягом останніх семи років були - Київ, Харків та Одеса. Також значною була міграція з Чернівецької та Житомирської областей, де компактно проживає єврейське населення. Найменша кількість емігрантів прибула з сільськогосподарських регіонів України.

Якщо порівнювати кількість мігрантів з чисельністю населення, тобто коефіцієнт міграції, то на першому місці була столиця України, де 3,18% населення емігрувало на постійне місце проживання закордон. На другому місці - Одеська область, де емігрувало 2,08% населення, далі йдуть Житомирська область (1,23%) та Чернівецька область (1,10%).

Зростання еміграції з Київської області продовжувалося, і в 1993 році кількість мешканців Київської області, які отримали документи на постійне проживання за кордоном, збільшилася на третину порівняно з 1990 роком; у 1993 році на них припадало 7,6% всієї еміграції з України. За кількістю виїжджаючих Житомирська область не поступається Дніпропетровській та Харківській областям, де проживає втричі та вдвічі більше населення, відповідно. Перевищують їх за цим показником лише Київ та Одеса [25].

Еміграція вчених з України, відома як "відтік мозків", має негативний вплив на країну. З 1992 року Мінстат України вивчає міграційні потоки з академічною спільнотою за кордон. Протягом 1992-1995 років емігрувало 265 докторів наук, з яких майже 40% мали ступінь у медичних та фізико-математичних науках, а понад 20% - у технічних науках. Дані Президії Національної академії наук України показують, що протягом 1995-1996 років за кордон виїхало приблизно 2 тис. працівників академії з докторськими або кандидатськими ступенями [25].

Важливо, що незважаючи на загальне зменшення еміграції, виїзд вчених зростає. Дослідження показують, що з підвищенням кваліфікації вчених цей процес стає інтенсивнішим, оскільки висококваліфікованим фахівцям легше отримати дозвіл на в'їзд до інших країн. Проте, правила прийому іноземців стають все жорсткішими.

Еміграція за межі України творчої, наукової, гуманітарної та інженерно-технічної інтелігенції, створює серйозні перешкоди для національного відродження країни.

Через це з 5 по 14 листопада 2001 року за дорученням Президента України було проведено перший Всеукраїнський перепис населення. Варто зауважити, що перепис населення визначається як захід, що дозволяє здійснювати через регулярні інтервали часу офіційний облік чисельності населення, яке проживає на території країни в цілому та на всіх рівнях її адміністративно-територіального устрою. Дані перепису необхідні для прогнозування і

управління соціально-економічним розвитком країни, реалізації демографічної політики, бюджетного планування та інших цілей [7].

Президент України, Верховна Рада та уряд приймають конкретні заходи для поліпшення демографічної ситуації, проте демографічна політика обмежена фінансовими можливостями і переважно спрямована на розв'язання проблем сім'ї, жінок, дітей і молоді. В управлінську практику необхідно запровадити принцип спрямування розвитку країни на інтереси її громадян та їхніх родин, забезпечення умов для їхнього інклюзивного розвитку та самореалізації.

На сьогодні міграційні потоки населення України на внутрішньорегіональному та міжрегіональному рівнях характеризуються зменшенням міграційної активності. Наприклад, якщо в 1991 році між областями змінили місце проживання 594,2 тис. осіб, то в 1998 році ця кількість склала 447,3 тис. осіб, що на 146,9 тис. осіб, або на 24,7% менше. Також змінилась інтенсивність обміну населенням між регіонами країни: на постійне проживання до інших регіонів в 1998 році виїхало 305,5 тис. осіб, що на 49,3 тис. осіб, або 13,9% менше вибулих і на 106,3 тис. чол., або 27,5% менше прибулих мігрантів [42].

У наші часи міграція в Україні знаходить своє відображення у збільшенні інтенсивності як внутрішньорегіональної, так і міжрегіональної міграції.

1.2. Передумови та фактори, що визначають розвиток міграційних потоків в Україні

На сьогодні міграція в усьому світі є розповсюдженим явищем. Головне прагнення мігрантів – це знайти безпечне та зручне місце для проживання і заробітку [36 с. 2] .

Передумови та фактори, що впливають на розвиток міграційних потоків, є багатогранними і включають різноманітні економічні, соціальні, політичні та культурні аспекти.

Розглянемо їх детальніше:

Економічні фактори:

- Рівень зайнятості та заробітна плата: Велика різниця в рівні заробітної плати між регіонами України та іншими країнами може стимулювати еміграцію працівників з менш розвинених регіонів до більш розвинених або до країн з вищим рівнем життя.
- Економічний розвиток та можливості для праці: Недостатні можливості для заробітку та розвитку бізнесу можуть приводити до еміграції осіб, особливо молодих та кваліфікованих фахівців.

Соціальні фактори:

- Демографічна ситуація: Наприклад, низький рівень народжуваності та старіюче населення можуть стимулювати міграційні рухи.
- Якість життя та соціальні послуги: Наявність якісної освіти, медичного обслуговування та інших соціальних послуг може впливати на рішення про міграцію. Наприклад, українські студенти можуть мігрувати за кордон для отримання вищої освіти або участі в обмінних програмах. Це може бути пов'язано з бажанням розширити свої можливості для майбутнього працевлаштування.
- Сезонна робота та туризм: У мирний період зазвичай спостерігається збільшення сезонної роботи та туризму. Люди можуть мігрувати за кордон на тимчасову роботу або для відпочинку та відпочинку.

Політичні фактори:

- Міграційна політика: Політичні реформи, які стосуються міграційних процесів та законодавство щодо відкриття кордонів, можуть впливати на кількість та характер міграційних потоків.

- Політична стабільність та конфлікти: Наприклад, політична нестабільність або воєнні конфлікти можуть викликати масову міграцію, як внутрішню, так і зовнішню.

Культурні фактори:

- Мовна та культурна спільнота: Наявність спільноти або родичів у інших країнах може стимулювати міграцію, оскільки це полегшує процес адаптації та інтеграції.
- Культурний обмін: Інтерес до інших культур, можливість отримати освіту або працевлаштування в іншій країні може впливати на рішення про міграцію.

За дослідженнями кожна третя молода людина віком від 20 до 25 років хоче покинути країну хоча б на деякий час, щоб «стати на ноги». Найпопулярніші країни для міграції серед українців:

- Польща;
- Чеська Республіка;
- Італія;
- Німеччина.

Співробітники служби міграції склали перелік причин переїзду до інших країн. Основними мотивами є бажання здобути більше коштів та покращити рівень життя сім'ї. Також серед важливих факторів можна виділити потребу у новому житлі, нагромадження фінансів на освіту або створення власного бізнесу. Невеликий відсоток населення залишає країну для простого мандрування та вивчення іноземної мови. В таких ситуаціях міграція не завжди відбувається за законними підставами, і щороку служба міграції затримує тисячі нелегальних мігрантів [18].

У довоєнному періоді (2006-2013 роки) міжрегіональні міграції становили більше третини всіх міграційних потоків, і на 89,0 % впливали на зміну населення окремих регіонів України (міждержавні міграції – на 11,0 %).

Відносні показники міжрегіональних потоків, що розглядаються щорічно (у розрахунку на 10 000 наявного населення) були досить стабільними і за період вісьми років коефіцієнт стабільності - відхилення крайніх максимальних і мінімальних показників від середніх по Україні становили 12,7 %.

Найвища мобільність населення у період з 2006 по 2013 роки спостерігається у столиці та Київській області. Це пояснюється привабливістю Києва як мегаполісу, а також міграцією людей між столицею та областю.

Центрально-північна частина України (Житомирська, Київська, Чернігівська, Хмельницька, Вінницька, Черкаська, Полтавська, Кіровоградська області) також відзначається високою інтенсивністю міграції. Сумарний показник прибулих і вибулих мігрантів у цьому регіоні перевищує 12,0 % [4 с. 87].

Навколо цього макрорегіону можна виділити пояс з підвищеною міграційною активністю.

Найнижчі показники міжрегіональної міграції характерні для периферійних областей: Луганської, Донецької, Закарпатської та Львівської.

Найважливішим показником міжрегіональної міграції є сальдо, яке показує, скільки людей прибуло або виїхало з регіону. Це дозволяє виділити регіони, які втрачають або отримують населення (див. рис.1.1).

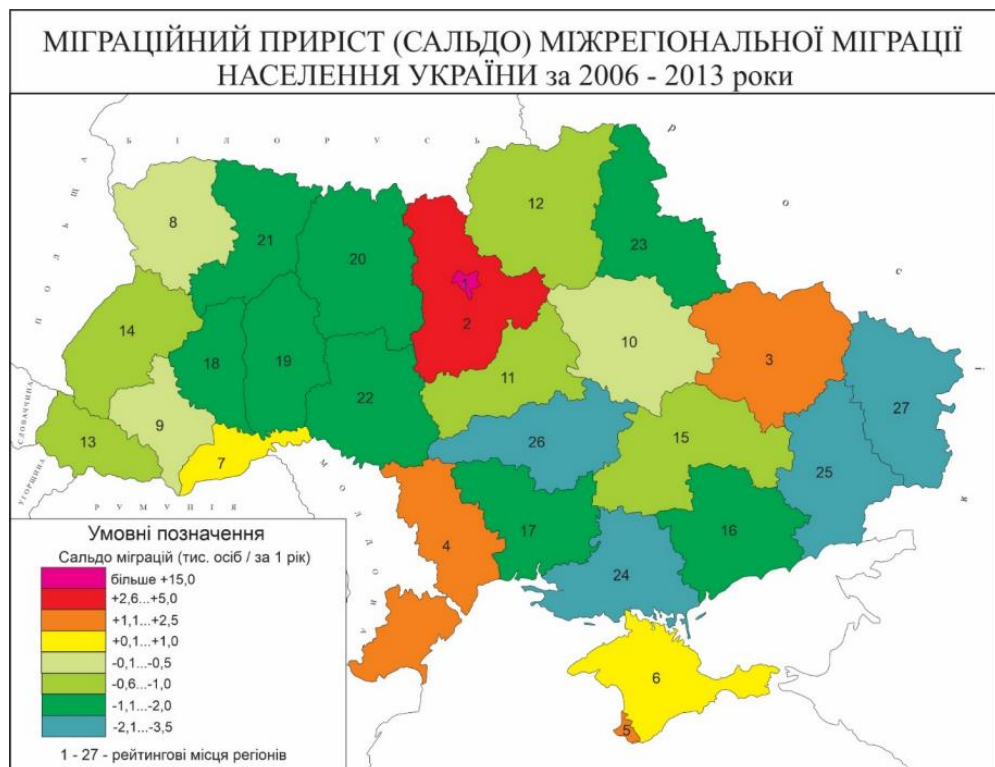

Рисунок 1.1. Сальдо міжрегіональної міграції населення України за 2006–2013 роки

Джерело: Розроблено автором на основі [4 с. 87]

У висновку можна зазначити, що столиця країни, місто Київ, продовжувало бути найбільш привабливим регіоном для міграції, з щорічним приростом населення на рівні +15,8 тисяч осіб. Національна статистика також вказує на збільшення чисельності населення у таких областях як Київська (+3,7 тисяч осіб), Харківська (+2,0 тисячі осіб), Одеська (+1,8 тисячі осіб), місто Севастополь (+1,6 тисяч осіб), Автономна Республіка Крим (+0,9 тисяч осіб) та Чернівецька область (+0,5 тисячі осіб). Проте, більшість регіонів (20) відзначали міжрегіональний відтік населення. Максимальне від'ємне сальдо міграції було властиве Луганській (–3,3 тисячі осіб щорічно), Кіровоградській (–2,8 тисячі осіб), Донецькій (–2,5 тисячі осіб) та Херсонській (–2,1 тисячі осіб) областям.

У воєнний період, що розпочався з 2014 по 2021 роки міграційний приріст населення нашої країни збільшувався.

Рисунок 1.2. Сальдо міжрегіональної міграції населення України за 2014–2021 роки

Джерело: Розроблено автором на основі [4 с. 90]

Упродовж вказаного періоду загальна збільшення кількості населення склала +130,1 тисяч осіб, з середньорічним приростом +16,3 тисяч осіб. Екстремальні значення щорічного зростання коливалися від +9,3 тисяч осіб у 2020 році до +22,6 тисяч осіб у 2014 році.

Зміни в населенні окремих регіонів України були більш суттєво впливовою силою у порівнянні з міждержавною міграцією. Обсяги зростання населення через міждержавну міграцію за часів війни в період з 2014 по 2021 рік (з відсутністю статистичних даних для тимчасово окупованих територій) зменшилися на 30,2% порівняно з періодом до війни (2006-2013 рр.).

Динаміка міжрегіональної міграції виявила значну поляризацію. Якщо за мирного часу (2006-2013 рр.) різниця між екстремальними середньорічними показниками сальдо становила 19 032 особи (від +15 754 осіб в місті Києві до -3 278 осіб у Луганській області), то у воєнний період (2014-2021 рр.) - 30 004 особи (від +20 277 осіб у Київській області до -9 727 осіб у Донецькій області). Також змінилися і регіони з екстремальними показниками [4 с. 88].

Традиційно першу групу регіонів з негативним сальдо міжрегіональної міграції складають області, що межують з містом Києвом та Київською областю: Житомирська, Рівненська, Хмельницька, Вінницька, Черкаська, Кіровоградська, Чернігівська, Сумська.

Потоки міжрегіональних мігрантів, які виїжджали з регіонів, що безпосередньо прилягають до зон бойових дій, значно зросли. Це призвело до збільшення негативного сальдо для Донецької області в 3,9 рази, для Луганської - в 2,1 рази, для Запорізької - в 1,8 рази, а також виявлено значні втрати населення у Херсонській та Миколаївській областях.

Внаслідок бойових дій в Україні з'явилася нова категорія мігрантів - внутрішньо переміщені особи (ВПО). Деякі з них переселилися з тимчасово окупованих територій, таких як Автономна Республіка Крим, місто Севастополь, а також з частин тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях. За даними Міністерства соціальної політики України на 2021 рік, кількість таких осіб склала 1459,2 тисяч. Найбільше з них зареєстровано в Донецькій (512,2 тисячі), Луганській (282,5 тисячі), Харківській (135,6 тисячі), Дніпропетровській (71,5 тисячі), Київській (66,0 тисяч), Запорізькій (56,3 тисячі) та Одеській (38,6 тисячі) областях.

Особливо актуальним з початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну після 24 лютого 2022 року є вплив політичних факторів на міграцію українців.

Наявність зон воєнних дій викликає масову міграцію населення, яке намагається уникнути прямої загрози своєму життю та безпеці своєї родини, адже, військові дії супроводжуються порушеннями прав людини, переслідуванням та насильством, що стимулює міграційні потоки. Війна призводить до соціальної напруги та нестабільності, що може впливати на психологічний стан людини.

Міжнародна організація з міграції (МОМ) регулярно здійснює базову оцінку для територіальних громад України, які приймають внутрішньо переміщених осіб, з метою збору початкових даних та відстеження тенденцій стосовно

кількості та географічного розташування офіційно зареєстрованих ВПО. У таблиці 1.2, що наведена нижче "Кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні" представлена інформація з розподілом за областями України, щодо результатів проведених трьох таких досліджень з однаковою періодичністю кожні 4 місяці з метою аналізу динаміки цих показників [4 с. 91].

(Див. додаток Б)

Проаналізувавши дослідження Gradus, IOM та статистику ООН щодо міграції населення, можна зрозуміти, що найбільшу частку людей, що виїхали закордон за віком склали групи 18-29 та 50-59 років [51] (див. рис. 1.3).

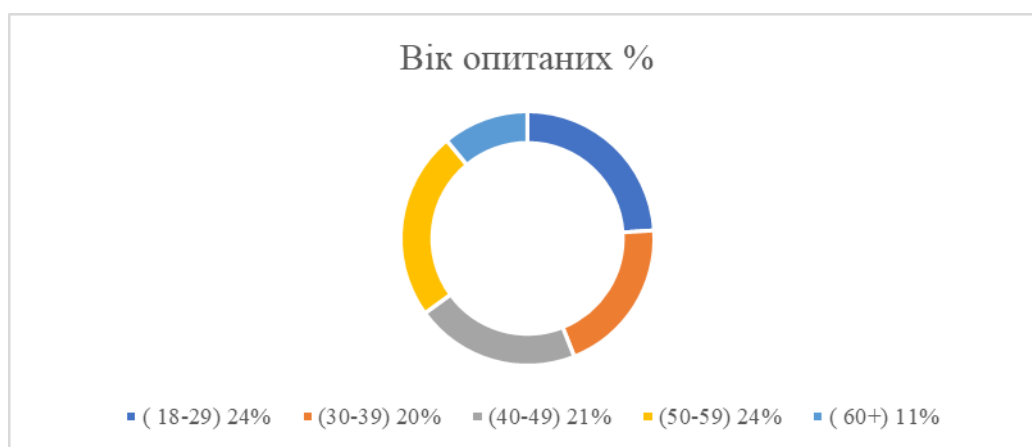

Рисунок 1.3 **Вік опитаних людей, що виїхали закордон у %**

Джерело: Розроблено автором на основі [51]

У висновку варто зазначити, що дійсно значна кількість осіб залиши Україну для пошуку кращих умов життя. Війна призвела до загрози безпеці, економічних труднощів, соціальної нестабільності та інших чинників, що змусили людей з цих вікових категорій шукати безпеки та нових можливостей за кордоном. Це свідчить про серйозний вплив війни на міграційні процеси та підкреслює необхідність розвитку ефективних заходів для підтримки та захисту мігрантів, особливо вразливих груп населення.

1.3. Особливості міграційних процесів. Соціальні та економічні наслідки для країни

Кожна людина і громадянин країни мають право на свободу пересування. Це право є основою міграційного права. В Україні діє низка законів, що регулюють питання міграції. До них належать:

1. Закон України «Про імміграцію» (від 7 червня 2001 року № 2491-III : визначає поняття іммігранта, як особи, що постійно проживають та перебувають на території України на законних підставах. Закон також передбачає систему квотування імміграції, яку визначає Кабінет Міністрів України. У межах цієї квоти встановлюються пріоритети для науковців, представників культури, висококваліфікованих фахівців, інвесторів та інших категорій.

2. Закон України «Про громадянство України» (від 18 січня 2001 року № 2235-III): визначає коло осіб, які є громадянами України, підстави набуття та припинення громадянства України, принципи громадянства України та повноваження державних органів, які беруть участь у вирішенні питань громадянства.

3. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» визначає терміни «іноземець», регулює в'їзд іноземців на територію України та виїзд за кордон, встановлює умови перебування іноземців в Україні, а також процедури видачі документів на постійне й тимчасове проживання. Згідно з цим законом, іноземці, особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, а також особи зі статусом біженця мають право на зайняття роботи на підприємствах, установах та організаціях або на виконання іншої праці відповідно до умов, які діють для громадян України.

4. Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» (від 11 грудня 2003 року № 1382-IV): регулює відносини, пов'язані зі свободою пересування та вільним вибором місця проживання в Україні.

5. Закон України «Про порядок виїзду з України й в'їзду в Україну громадян України» (від 21 січня 1994 року № 3857-XII): закріплює механізм реалізації права громадян України на виїзд з України й в'їзд в Україну, порядок оформлення документів для зарубіжних поїздок та визначає випадки тимчасового обмеження права громадян на виїзд з України [17 с. 21].

Конституція України гарантує всім, хто законно перебуває на території країни вільний вибір місця проживання та право вільно залишати територію України.

Біженці — особи, які залишили країну постійного проживання внаслідок надзвичайних обставин (збройних конфліктів, насильства, кліматичних змін тощо). Згідно даних ООН, кількість біженців у всьому світі продовжує зростати [13]. За оцінкою експертів, станом на 01.01.2021р. кількість біженців у світі становила приблизно 84 млн. В Україні проживає 2255 біженців та осіб, які потребують додаткового захисту.

Особа, яка подала заяву про надання статусу біженця, має право на:

- тимчасове працевлаштування чи навчання;
- медичну допомогу і соціально-побутові послуги;
- користування житлом, наданим у пункті тимчасового розміщення до вирішення питання про надання статусу біженця, але на строк не більше трьох місяців;
- вільне сповідання своєї релігії.

Особа, яка подала заяву про надання статусу біженця, зобов'язана:

- подати до відповідного органу міграційної служби відомості, необхідні для вирішення питання про надання статусу біженця;
- при одержанні направлення органу міграційної служби відбутися до визначеного місця тимчасового проживання і у триденний

строк

zareєструватися в місцевому органі внутрішніх справ;

- дотримувати встановленого чинним законодавством порядку перебування на території України;
- проходити медичний огляд на вимогу органів охорони здоров'я [15].

До того ж, обов'язками біженців є:

- Дотримуватися Конституції та законів України.
- Поважати права та свободи інших людей.
- Не заподіювати шкоди суспільству.
- Сприяти власній інтеграції в українське суспільство.

Особи, які потребують додаткового захисту, мають аналогічні права та обов'язки, за винятком деяких специфічних моментів, пов'язаних з їх статусом.

Статус біженця може бути втрачений у таких випадках:

- Добровільне повернення під захист країни громадянства: особа добровільно знову скористається захистом країни, громадянство якої вона має.
- Набуття громадянства:
 - Особа набуває громадянство України або добровільно відновлює раніше втрачене громадянство.
 - Особа набуває громадянство іншої країни та скористається її захистом.
- Добровільне повернення до країни походження:
 - Особа добровільно повертається до країни, яку вона залишила, або за межами якої перебувала через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань.
 - Обставини, які призвели до визнання особи біженцем, більше не існують.

- Отримання притулку або дозволу на постійне проживання в іншій країні:
 - Особа отримує статус біженця або аналогічний статус в іншій країні.
 - Особа отримує дозвіл на постійне проживання в іншій країні.

Україна приєдналася до Конвенції про статус біженців 1951 року та Протоколу щодо статусу біженців 1967 року, прийнявши Закон України "Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців" від 10 січня 2002 року № 2942-III [16]. Це свідчить про прагнення України привести своє законодавство у сфері захисту біженців відповідно до міжнародних стандартів.

Міграційна політика України ґрунтується не лише на законах, але й на підзаконних нормативно-правових актах.

Одним з ключових документів є Концепція державної міграційної політики України, схвалена Указом Президента України від 30 травня 2011 року. Цей документ визначає стратегічні напрямки та завдання державних органів у сфері міграції.

Реалізація Концепції передбачає:

- Удосконалення законодавства з урахуванням міжнародних норм та принципів, а також приєднання до міжнародних договорів з питань захисту прав мігрантів.
- Укладення двосторонніх міжнародних угод про захист прав мігрантів, боротьби з нелегальною міграцією, реадмісії, запобігання безгромадянству.
- Участь у міжнародному співробітництві з метою врахування культурних, релігійних особливостей мігрантів під час надання їм медичних послуг.
- Сприяння соціальному захисту українських трудових мігрантів за кордоном, включаючи тих, хто постраждав від торгівлі людьми.

- Розроблення та виконання державних і регіональних програм з питань міграції, спрямованих на покращення міграційної ситуації.
- Інтеграція в українське суспільство іноземців та осіб без громадянства, які постійно проживають в Україні, а також біженців.
- Забезпечення ресурсами державних органів, які здійснюють повноваження у сфері міграції.
- Рівні права та можливості для жінок і чоловіків, запобігання дискримінації за ознакою статі.
- Посилення взаємодії державних органів, які здійснюють повноваження у сфері міграції.
- Створення системи обліку іноземців та осіб без громадянства з фіксуванням їх біометричних даних, інтеграція такої системи в загальноєвропейську.

Реалізація цих завдань сприятиме створенню ефективної та гуманної міграційної політики України, яка буде відповідати потребам українського суспільства та міжнародним стандартам.

З проголошенням незалежності України у 1991 році спостерігається значне зростання зовнішньої міграції.

Серед ключових факторів, що обумовили цю тенденцію, можна виділити:

- Різке зниження рівня та якості життя населення на початку 1990-х років: економічна криза, що спіткала молоду державу, призвела до масового безробіття та зубожіння значної частини українців.
- Демократизація суспільства: спрощення процедури виїзду за кордон та зміни місця проживання відкрило нові можливості для трудової міграції [15].

Сьогодні багато українців працюють за кордоном, шукаючи кращих умов життя. Цей феномен зумовлений низкою проблем, що існують в Україні:

- Відсутність доступного житла: високі ціни на нерухомість роблять придбання власного житла недоступним для багатьох українців.

- Нестача реальних можливостей працевлаштування: рівень безробіття в Україні залишається високим, а багато вакансій не відповідають потребам та кваліфікації людей.
- Неефективна політика зайнятості: державні програми з працевлаштування не дають бажаного результату, не забезпечуючи людей гідною роботою.
- Низький рівень соціальної захищеності: недосконала система соціального захисту не гарантує українцям гідного рівня життя.

Важливо зазначити, що зовнішня міграція має як негативні, так і позитивні наслідки для України. З одного боку, вона веде до відтоку людського капіталу та посилення демографічних проблем. З іншого боку, трудові мігранти надсилають в Україну грошові перекази, які стимулюють економіку та підтримують рівень життя багатьох сімей.

Вплив міграції в наші часи на світовий соціально-економічний, соціокультурний та політичний простір порівнюють з «великим переселенням народів».

Велике переселення народів – це умовна назва періоду масових міграцій племен і народів Європи, Азії та Північної Африки, що тривав з IV до VII століття н.е. Цей період характеризувався масштабними переміщеннями людей, які кардинально змінили етнічну карту Європи та спричинили занепад Римської імперії [12].

Проте, на відміну від минулих епох, зміни зазнали не лише природа та умови міграції, але й її спрямованість.

Природа міграції еволюціонувала:

- Нерівномірність поширення населення та різні умови життя залишаються ключовими факторами.
- Швидкість та інтенсивність міграційних потоків значно зросли завдяки розвитку транспорту та комунікацій.

Спрямованість міграції змінилася:

- Традиційні потоки йшли від центру до периферії ("завоювання", "змішування").
- В індустріальну епоху напрямки змінилися: переважає концентрація ("збирання", "концентрування").

Спроби державного регулювання міграції наразі не дають очікуваних результатів. Причинами цього може бути : уривчастість управлінських дій; недостатня ресурсна та законодавча база.

Незважаючи на те, що міграційна політика України за останні роки значно розвинулася, їй бракує чітких, цілеспрямованих і комплексних механізмів регулювання: зростання нелегальної міграції, пов'язана з нею злочинність, неповнота нормативно-правової бази, необхідність створення та утримання механізмів міграційного контролю (утримання пунктів тимчасового переселення, депортації, будівництво, а також потреба у значному фінансуванні для їх розбудови [32].

Вирішення цих питань потребує теоретичного осмислення природи та причин міграції, визначення взаємовпливу кон'юнктури ринку праці та процесів, що формують обсяги і напрями міграційних переміщень, а також коригування місцевої державної міграційної політики України в контексті оптимізації міграційних потоків та пошуку ефективних інструментів регулювання.

Аналізуючи вплив міграційних потоків на соціально-економічний баланс країн, важливо розрізняти трудову міграцію та примусову. Схильність людини до добровільної трудової міграції зумовлена бажанням отримати вищий дохід, кращі умови життя та соціальний статус. Військові, політичні події, етнічні та релігійні переслідування є причинами вимушеної міграції, що призводить до переміщення людей. Різні форми міграції впливають на економіку націй, з яких вони походять, і тих, що прийшли після них [32].

Через демографічні та еміграційні чинники, а також військовий конфлікт на сході України населення країни постійно зменшується. Природний і

невід'ємний характер скорочення населення в розвинутих країнах пояснюється такими демографічними процесами, як зниження народжуваності та старіння, тоді як еміграція призводить до негативних умов усередині країни, які змушують людей мігрувати за кордон.

Розглянемо негативні наслідки для країни через міграцію:

«Відтік мізків» є найбільш серйозною проблемою, яка призводить до зниження якості зайнятих. Хоча підготовка фахівців за роки незалежності не зменшилася, вона зменшилась і супроводжувалася зростанням чисельності, про що свідчить Перший Всеукраїнський перепис населення 2001 року. через еміграцію та переміщення спеціалістів на роботи, які, за оцінками експертів, не потребують професійної роботи та спеціальних знань [34].

Ці втрати не компенсуються поверненням мігрантів до країни походження. Міграція спричиняє значне зниження кваліфікації через виконання повторюваних завдань за кордоном. Багато мігрантів, які повертаються в Україну, мають неекономічне походження, що часто призводить до втрати роботи. Україна часто стикається з перешкодами у використанні іноземних знань і навичок через відсутність механізмів визнання кваліфікацій, пов'язаних з практичною роботою, та визнання іноземних дипломів.

Доходи трудових мігрантів стали важливою складовою соціально-економічного розвитку України. За даними Національного банку, щороку ця країна отримує більше 5 мільярдів доларів США приватних переказів з-за кордону, що еквівалентно 4,5% ВВП. Більшість грошей, які мігранти заробляють за кордоном, витрачаються на споживання». Незважаючи на те, що вони необхідні для здоров'я домогосподарств, їх інвестиційне використання є незначним. Згідно з численними дослідженнями, лише 7-8% мігрантів обирають заснувати або розвивати компанію за рахунок іноземних доходів. Короткі доходи для серйозних інвестицій, відсутність дешевих кредитів і погані умови інвестування для малого бізнесу є основними причинами цього [34].

Вплив на розвиток людського капіталу. Розвитку галузі сприяв підвищений попит на вищу освіту через доходи трудових мігрантів. Через

масову еміграцію в західні регіони України вищі навчальні заклади, їх студенти та випускники розвивалися швидше, ніж в інших країнах. Це особливо помітно. На жаль, організація та якість підготовки фахівців не відповідає очікуванням ринку праці. Неможливість працевлаштуватися за фахом призводить до того, що молоді люди змушені працювати у сферах, де отримані знання не потрібні, оскільки багато фахівців з вищою освітою працюють не за фахом.

Відсутність одного або обох з подружжя через трудову міграцію негативно впливає на сімейні стосунки та виховання дітей. Хоча загалом по Україні рівень розлучень не суттєво змінився з 1995 року, у регіонах, охоплених масовою міграцією, він значно зріс.

Наприклад:

В Івано-Франківській області коефіцієнт розлучень зріс з 2,5 до 3,0.

В Чернівецькій області – з 3,3 до 3,8.

В Тернопільській області – з 2,1 до 3,1 [34].

Трудові мігранти за кордоном здебільшого працюють за наймом, але лише третина з них мають трудовий контракт. Інші працюють на основі усних домовленостей, що робить їх соціально незахищеними.

За даними Державної служби статистики, чверть заробітчан не мають жодних дозволів на проживання та працевлаштування. Навіть легально працевлаштовані мігранти іноді не можуть скористатися своїми виплатами в соціальні фонди через відсутність міждержавних угод про соціальне страхування. Таким чином, основний тягар соціального забезпечення трудових мігрантів лягає на Україну.

Це, в свою чергу, призводить до:

- Збільшення навантажень на соціальні фонди, адже мігранти не роблять внесків, коли працюють за кордоном.
- Втрати соціальних внесків, які мігранти сплачують в країнах працевлаштування, але не можуть ними скористатися.

- Обмежень соціального захисту мігрантів, адже їх страховий стаж враховується лише в Україні.

Це може призвести до бідності їхніх родин та необхідності виплати адресної соціальної допомоги [34].

Міграція людей з України має не лише негативні, але й позитивні наслідки для країни:

Економічні наслідки:

- Грошові перекази: Мігранти надсилають в Україну значні суми грошей, що стимулює економіку та підтримує рівень життя багатьох сімей. За даними НБУ, у 2022 році українці за кордоном переказали в Україну 13,4 млрд. доларів США.
- Зменшення безробіття: Міграція веде до зменшення безробіття, адже люди виїжджають за кордон у пошуках роботи, а не залишаються в Україні безробітними.
- Підвищення кваліфікації: Деякі мігранти, працюючи за кордоном, здобувають нову кваліфікацію та навички, які потім можуть використовувати в Україні.
- Інвестиції: Мігранти можуть інвестувати зароблені за кордоном кошти в українську економіку, наприклад, у власний бізнес або нерухомість.

Соціальні наслідки:

- Зменшення навантаження на соціальну інфраструктуру: Міграція веде до зменшення навантаження на соціальну інфраструктуру, адже менша кількість людей користується такими послугами, як освіта, медицина, дитячі садки.
- Демографічні зміни: Міграція може допомогти збалансувати демографічну ситуацію в Україні, адже з країни виїжджають переважно люди працездатного віку, а залишаються молоді люди та пенсіонери.

- Зближення з іншими країнами: Мігранти сприяють зближенню України з іншими країнами, адже вони знайомляться з іншими культурами та мовами, а потім діляться своїми знаннями та досвідом з українцями.

Політичні наслідки:

- Підвищення авторитету України: Українська діаспора за кордоном може лобіювати інтереси України на міжнародній арені, а також допомагати Україні у налагодженні співпраці з іншими країнами.
- Поширення української культури: Мігранти поширюють українську культуру за кордоном, адже вони знайомлять людей з українськими традиціями, кухнею, музикою та мистецтвом.

Важливо зазначити, що міграція може мати як позитивні, так і негативні наслідки для країни. Для того, щоб максимізувати позитивні наслідки та мінімізувати негативні, потрібно розробити та впровадити комплексну стратегію міграційної політики. Вона має враховувати:

- Глобальні міграційні тренди
- Національні особливості та потреби
- Міжнародні стандарти та практики

Потрібно налагоджувати співпрацю з іншими країнами для спільного вирішення проблем міграції та захисту прав мігрантів.

Міграція – це складне явище, яке потребує комплексного та системного підходу.

Від ефективного регулювання міграційними процесами залежить не лише добробут мільйонів людей, але й майбутнє України [34].

РОЗДІЛ 2. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ДИНАМІКА МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

2.1. Законодавчі та політичні ініціативи щодо регулювання міграційних процесів

Регулювання міграції є надзвичайно важливим процесом для держави, адже міграційні процеси мають великий вплив на населення в країні, її безпеку та трудовий потенціал. Мотиви влючать в себе вплив на демографічні тенденції, такі як зменшення народжуваності або старіння населення, забезпечення соціальної інтеграції мігрантів і зменшення можливих конфліктів у суспільстві, а також це може бути пов'язаним з безпековими питаннями, що містить в собі перевірку на терористичні загрози, контрабанду або нелегальну торгівлю людьми.

Державна міграційна політика України спрямована на забезпечення національної безпеки, охорону прав та свобод людини і громадянина, сприяння економічному, соціальному та культурному розвитку держави.

Проаналізуємо статтю 3 Закону України «Про основні засади державної міграційної політики України»:

Метою державної міграційної політики України є зміцнення безпеки громадян та обстоювання національних інтересів країни, захист українського ринку праці, усунення негативних наслідків неконтрольованих міграційних процесів, захист громадян України, що перебувають за кордоном та створення відповідних умов для мігрантів, що перебувають на території нашої країни на законних підставах [18].

Державна міграційна політика ґрунтується на таких принципах (Стаття 6 Закону України «Принципи державної міграційної політики»):

- забезпечення національної безпеки та захист національних інтересів у взаємодії з іншими державами та міжнародними організаціями у сфері міграції

- взаємодія та координація діяльності органів державної влади у сфері міграції на національному та міжнародному рівнях
- забезпечення національного підходу в реалізації міграційної політики;
- управління внутрішньою та зовнішньою міграцією
- сприяння поверненню закордонних українців в Україну;
- диференційований національний підхід до вирішення проблем за категоріями мігрантів
- регіональна збалансованість внутрішньої міграції; регулювання та диференціація міграційних потоків в Україні; сприяння раціональному розміщенню мігрантів в Україні;
- взаємодія та координація діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері міграції на місцевому рівні;
- впровадження кращого міжнародного досвіду законодавчого та інституційного забезпечення реалізації державної міграційної політики;
- захист прав і свобод людини на основі законності та неухильного дотримання норм міжнародного права; запобігання дискримінації та ксенофобії [18].

Регулювання міграційних процесів має ґрунтуватися на основі законності та дотриманні норм міжнародного права.

Розглянемо механізми регулювання міграційних процесів в Україні:

1) В Україні регулюють міграційні процеси з урахуванням соціально-економічного та демографічного розвитку країни, оптимізації міграційних потоків та запобігання неконтрольованій міграції. Це здійснюється відповідно до Конституції України, законів про міграцію, інших нормативно-правових актів та міжнародних договорів України.

2) Державна міграційна служба України відповідає за координацію міграційної політики країни.

3) Для реалізації міграційної політики використовуються такі інструменти:

- законодавство про міграцію;
- Державна міграційна служба України та інші державні органи;
- цільові програми в цій сфері;
- міжнародне співробітництво;
- інформаційна підтримка.

4) Іноземці можуть працювати в Україні за умови отримання дозволу на працевлаштування, який видається за запрошенням роботодавця.

5) Забороняється використовувати іноземців для праці, якщо вони перебувають в Україні для навчання, крім випадків, коли це передбачено навчальним процесом.

6) Кабінет Міністрів України регулярно розподіляє квоти для видачі запрошень іноземцям для працевлаштування в різних регіонах України.

7) Розподіл квот відбувається на підставі пропозицій від органів влади та місцевого самоврядування та заявок роботодавців.

8) Роботодавці несуть відповідальність за умови роботи, оплату праці та медичне обслуговування іноземців.

9) Іноземці також несуть відповідальність за дотримання умов їх перебування та працевлаштування в Україні.

10) Для в'їзду в Україну іноземці повинні мати дійсний паспорт та в'їзну візу, якщо це необхідно за законами країни.

Отже, державне регулювання міграційних процесів в Україні реалізується через міграційну політику, яка націлена на захист національних інтересів у сфері міграції та забезпечення сталого розвитку [40].

Кожна країна має власні моделі міграції, що обумовлено її територією, населенням та рівнем соціально-економічного розвитку.

У багатьох країнах, регулювання міграційних процесів здійснюється в основному за допомогою адміністративно-правових і контрольних інструментів. Ці інструменти спрямовані на обмеження кількості міграції, регулювання величини і структури міграційних потоків. До них належать:

- візовий режим;
- процедури міграційного контролю;
- вимоги до суб'єктів трудової міграції та посередників;
- заборони;
- введення міграційних квот;
- визначення статусу іноземців та інші.

Держава має можливість регулювати співвідношення між іноземними та вітчизняними працівниками, контролювати робочий час у своїй країні, обмежувати діяльність іноземців у певних сферах та інше.

Проте, більш ефективні в довгостроковій перспективі інструменти економічного, зокрема фінансового, регулювання, призначені для створення сприятливого міграційного середовища, наразі недостатньо використовуються у країнах, які стикаються з ризиком міграційного втрати працездатного населення та зростанням депопуляції.

Фінансове регулювання вважається ключовою складовою державного економічного управління, одним із напрямків державної фінансової політики та важливим інструментом впливу на соціально-економічний розвиток країни.

Необхідність державного фінансового регулювання пояснюється тим, що держава повинна забезпечити фінансові ресурси для задоволення суспільних потреб, які не можуть бути вирішені ринковими механізмами. Серед цих потреб є і соціальна підтримка населення, яка суттєво впливає на міграційні процеси. Оптимізація цілей фінансової політики дозволяє досягти належного балансу у розподілі фінансових ресурсів у суспільстві та задоволенні суспільних потреб [11 с. 5] .

Отже, суть фінансового регулювання полягає в тому, що держава впливає на економічні та соціальні процеси в країні шляхом перерозподілу фінансових

ресурсів між різними сегментами ринку. Це робиться з метою уникнення можливих нерівностей, виправлення існуючих нерівностей або забезпечення макроекономічної стабільності за допомогою відповідних форм, способів і засобів [40].

Важливо зазначити, що заходи фінансового регулювання, на відміну адміністративних чи правових, впливають на міграційні процеси опосередковано, через соціальні критерії. Основною метою таких заходів є подолання фінансово-економічної кризи та забезпечення економічного зростання як основного чинника підвищення соціальних стандартів та покращення добробуту населення.

Можна зазначити інші законодавчі та політичні ініціативи стосовно регулювання міграційних процесів. Вони включають в себе:

- Ухвалення нових законів та внесення змін до існуючих законів про міграцію, щоб адаптувати їх до змінних умов та вимог суспільства.
- Створення спеціалізованих міграційних служб або модернізація міграційних органів для ефективнішого виконання завдань з регулювання міграції, включаючи контроль над в'їздом та перебуванням іноземців, надання віз, розгляд заяв на біженство тощо.
- Укладення міжнародних договорів та угод з країнами або організаціями для спільного регулювання міграційних потоків, вирішення проблем нелегальної міграції, захисту прав мігрантів та інші цілі.
- Розробка програми для сприяння легальної міграції, включаючи програми тимчасової або постійного працевлаштування, сімейного об'єднання, навчання тощо.
- Фінансова підтримка та інвестиції у навчання мови та культури, підтримка підприємництва мігрантів тощо.
- Залучення мігрантів до професійних програм реабілітації та підготовки для полегшення їхнього інтеграції на ринок праці.

Регулювання міграційних процесів в Україні має велике значення з декількох причин.

По-перше, це сприяє забезпеченню економічного розвитку країни. Контрольована міграція може забезпечити доступ до додаткової робочої сили, яка може бути важливою для певних галузей економіки, а також сприяти обміну знаннями та інноваціями.

По-друге, регулювання міграції сприяє соціальній стабільності та безпеці в країні. Контрольований потік мігрантів дозволяє уникнути незаконної міграції, зменшити кількість нелегальних зайнятостей та злочинності, а також сприяє інтеграції мігрантів у суспільство.

По-третє, регулювання міграції в Україні може сприяти захисту прав та гідності мігрантів. Це може включати захист від експлуатації на робочому місці, надання доступу до освіти та медичної допомоги, а також забезпечення відповідних умов перебування.

В цілому, регулювання міграційних процесів принесе користь як державі, так і її громадянам, сприяючи економічному розвитку, соціальній стабільності та захисту прав та гідності мігрантів.

2.2. Тенденції міграційних процесів за останні 5 років

Розглянемо розвиток міграційних процесів в Україні з 2015 року по 2019 рік.

Ніяких надзвичайних подій, які могли б призвести до потенційного переселення людей протягом 28 серпня – 3 вересня на території України, крім зони проведення АТО та тимчасово окупованої території Кримського півострова, не було зафіксовано.

В той же час, за оперативною інформацією прес-центру АТО, незаконні збройні формування намагалися перетягнути мешканців Донбасу на свій бік за будь-яку ціну. Як результат, чоловіки в призовному віці масово покидали тимчасово окуповані території. Наприклад, через пункт перетину українсько-

російського кордону "Червонопартизанськ" щоденно пішки виходило близько трьох десятків чоловіків [10 с. 7].

За даними Міжвідомчого координаційного штабу з питань соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з районів проведення антитерористичної операції та тимчасово окупованої території, у період з 28 серпня по 3 вересня кількість внутрішньо переміщених осіб з цих районів зросла на 4,9 тисяч осіб (що становить 0,5%), з них 4,8 тисяч осіб (або 98,5%) – це переселенці з Донецької та Луганської областей. За даними на 3 вересня 2015 року, з тимчасово окупованих територій та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони в цілому переселилось 938,5 тисяч осіб (із них 159,4 тисяч дітей та 460,3 тисяч інвалідів та осіб похилого віку), з них:

з Донецької та Луганської областей – 917,7 тисяч осіб;

з Автономної Республіки Крим та міста Севастополя – 20,8 тисяч осіб.

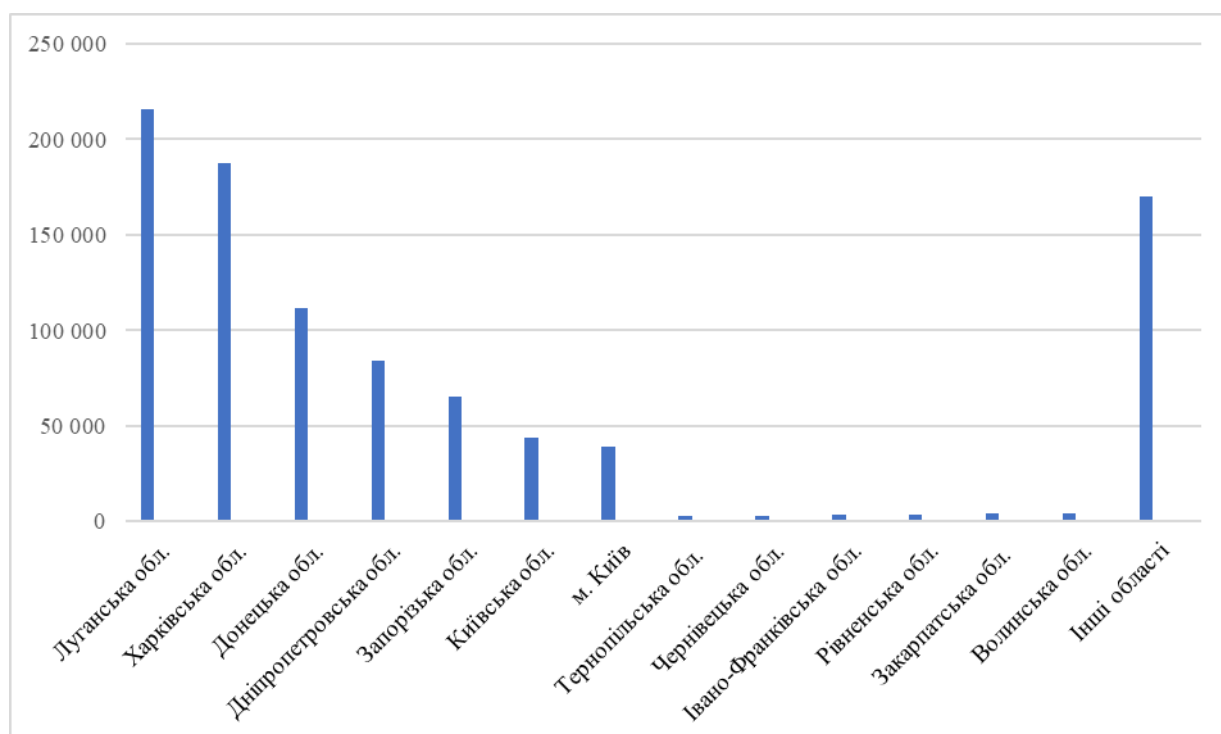

Рисунок 2.1. Розподіл внутрішньо переміщених осіб за регіонами переселення на 2015 рік

Джерело: Розроблено автором на основі [10 с. 9]

Як ілюструє діаграма 2.1, найбільші потоки внутрішнього переміщення осіб з районів проведення АТО спрямовані до східних та центральних регіонів України.

Збільшення потоку внутрішньо переміщених осіб може бути викликане гуманітарною кризою у районах, які контролюються терористичними угрупованнями ДНР і ЛНР. За даними Центру новин ООН, міжнародні організації стикаються з серйозними труднощами у наданні допомоги найбільш вразливим категоріям населення, що постраждали від збройного конфлікту в Донбасі [10 с. 10].

Станом на 24 вересня 2015 року з тимчасово окупованих територій та районів проведення антитерористичної операції до інших регіонів загалом переселилося 954,4 тисячі осіб (включаючи 161,1 тисячу дітей та 468,8 тисяч інвалідів та осіб похилого віку), в тому числі:

- з Донецької та Луганської областей – 933,5 тисячі осіб;
- з АР Крим та міста Севастополя – 30 тисяч осіб [10 с. 9].

20 вересня 2015 року став дійсним Другий протокол між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про внесення змін до Угоди про правила місцевого прикордонного руху, що була підписана 28 березня 2008 року в Києві та укладена 17 грудня 2014 року у Варшаві (затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 365 від 04.06.2015 р.). Згідно з положеннями цього протоколу, жителі прикордонної зони матимуть право отримувати дозволи на спрощений перетин кордону та перебувати у прикордонній зоні іншої країни до 90 днів кожного разу з дати перетину кордону [10 с. 10].

У період з 6 по 12 листопада ситуація в зоні проведення антитерористичної операції погіршилася й продемонструвала стійку тенденцію до загострення.

За останніми даними Міжвідомчого координаційного штабу з питань соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з районів проведення антитерористичної операції та тимчасово окупованої території, у

період з 6 по 12 листопада кількість тимчасово розміщених громадян України, які евакуювалися з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції, збільшилася на 4,9 тисяч осіб (що становить 0,5%). З загальної кількості вказаних осіб 99,3% є переселенцями з Донецької та Луганської областей [10 с. 12].

Станом на 12 листопада 2015 року з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції до інших регіонів загалом переселено 979,5 тисяч осіб (589,1 тисяч сімей), включаючи: з Донецької і Луганської областей – 958,1 тисяч осіб; з АР Крим і міста Севастополь – 21,4 тисяч осіб [10 с. 14].

Найбільші потоки внутрішнього переміщення осіб з районів проведення АТО спрямовані у східні та центральні регіони України, такі як Луганська, Харківська, Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Київська області та місто Київ.

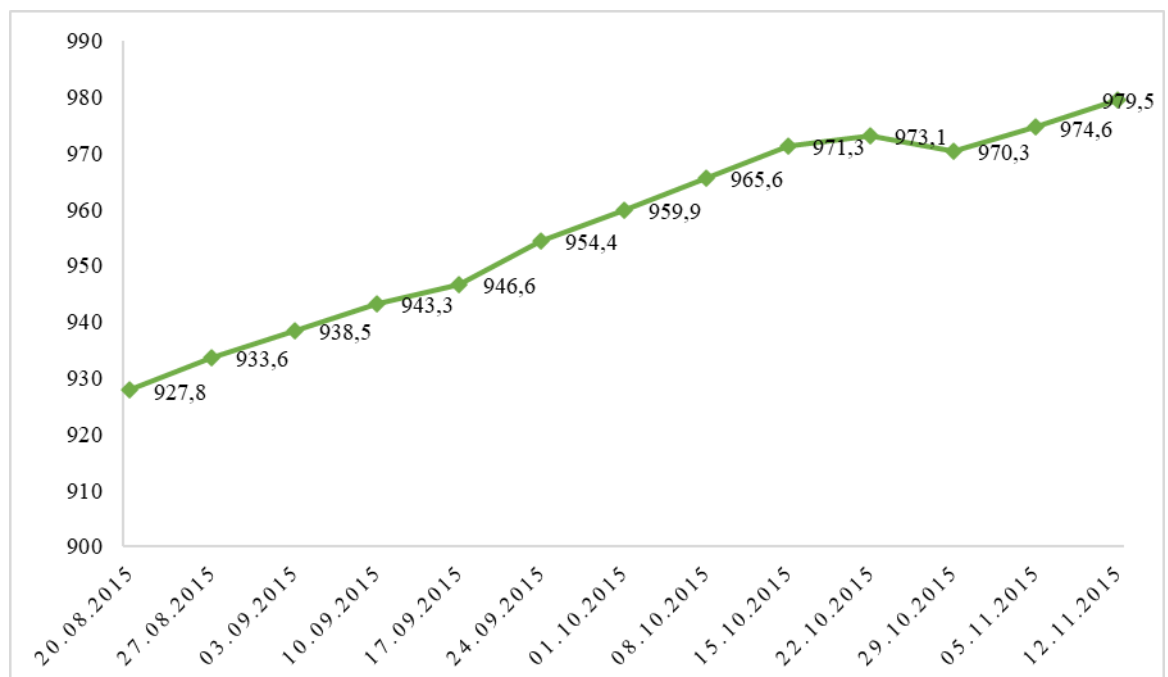

Рисунок 2.2. Кількість переселених осіб з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції до інших регіонів за нарастаючим підсумком у 2015 році

Джерело: Розроблено автором на основі [10 с. 13]

Протягом тижня з 18 по 24 грудня кількість тимчасово розміщених громадян України, які евакуювалися з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції, зросла на 4,7 тисячі осіб (0,5%). Загальна кількість цих осіб на 98,7% складають переселенці з Донецької та Луганської областей. Станом на 24 грудня 2015 року з тимчасово окупованих територій та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони було переселено загалом 1 010,3 тисячі осіб (614,9 тисяч сімей), з них:

з Донецької і Луганської областей – 988,7 тисячі осіб;

з АР Крим і міста Севастополь – 21,6 тисяч осіб [10 с. 10].

Станом на 15-21 січня 2016 року ситуація на тимчасово окупованих територіях Донецької і Луганської областей залишається складною. Загалом з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції до інших регіонів було переселено 1 016,7 тисяч осіб (620,8 тисяч сімей), зокрема:

з Донецької і Луганської областей – 995 тисяч осіб;

з АР Крим і міста Севастополь – 21,7 тисяч осіб [10 с. 10].

Більшість транспортних засобів, які перетинали кордон, мали номерні знаки, видані в Україні (зокрема, Луганська область), включаючи автопоїзди і міжміські автобуси, що здійснюють маршрути між Україною (Луганська область) та різними містами Російської Федерації. За даними Державної прикордонної служби України, протягом звітного тижня відмічалось зростання пасажиро-транспортного потоку на контрольних пунктах в'їзду-виїзду на лінії розмежування в зоні проведення антитерористичної операції на сході України.

У той же період Державна прикордонна служба України та інші правоохоронні органи продовжують фіксувати випадки незаконних спроб перетину кордону невеликими групами мігрантів, які намагаються потрапити до країн – членів Європейського Союзу [10 с. 13].

Щодо інших подій, зафіксованих протягом періоду з 18 по 24 березня 2016 року, Уряд Канади вирішив ввести додаткові економічні санкції проти фізичних та юридичних осіб Росії через ситуацію в Україні.

Зазначено, що кількість осіб, які мігрували до інших районів, зменшилася на 273 особи [10 с. 2].

Також варто зазначити, що розпорядженням від 23.03.2016 № 212-р Кабінет Міністрів України було встановлено нові квоти для імміграції на 2016 рік. Згідно з цим документом, кількість осіб, які можуть в'їхати в країну, обмежена відповідно до різних категорій:

Для вчених та культурних діячів, чиї імміграційні плани відповідають інтересам України, квота встановлена на рівні 530 осіб.

Для осіб, які є родичами громадян України (брат чи сестра, дід чи баба, онук чи онука), кількість складає 1 357 осіб.

Для батьків, чоловіків (дружин) та їхніх неповнолітніх дітей іммігрантів – 2 293 особи.

Особам, які здійснили іноземну інвестицію в економіку України на суму не менше 100 тисяч доларів США, не встановлено обмежень на кількість.

Загалом квота для імміграції іноземців та осіб без громадянства на 2016 рік складає 4 586 осіб, що на 1 639 осіб менше, ніж у 2015 році [10 с. 9].

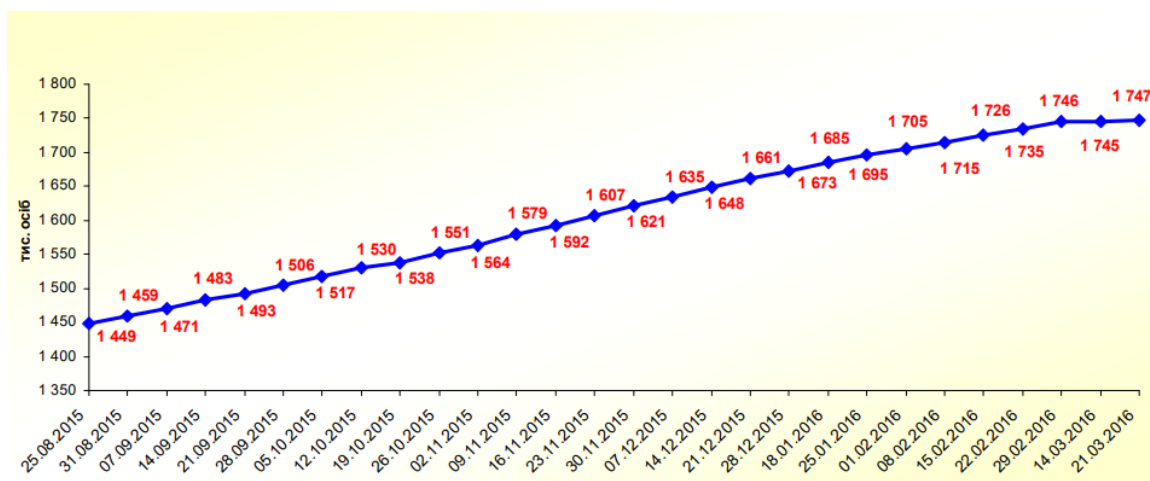

Рисунок 2.3 Кількість зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб станом на 21.02.2016

Джерело: Розроблено автором на основі [10 с. 10]

У період з 15 по 21 квітня 2016 року зафіксовано зменшення кількості осіб, які мігрують, на 137. Найбільші потоки внутрішнього переміщення осіб в

цей тиждень спрямовані в східні та південні регіони України, зокрема в Луганську, Київську та Одеську області. Протягом цього періоду не відбулося жодних змін у законодавстві, що стосуються міграції, та які могли б вплинути на цю сферу.

Кількість чоловіків і жінок у військовому одязі, які перетинали кордон в обох напрямках, зменшилася на 47 до 180 осіб. Ці особи перетинали кордон як індивідуально, так і в групах, на приватних автомобілях, автобусах, а також пішки [10 с. 9].

За даними Державної прикордонної служби України (ДПСУ), протягом звітного тижня пасажиропотік на контрольних пунктах в'їзду-виїзду на лінії розмежування в зоні проведення антитерористичної операції на сході України збільшився. Разом з цим збільшилися черги на пунктах в'їзду-виїзду.

У зв'язку зі складною соціально-економічною ситуацією на Кримському півострові та в окремих районах Донецької та Луганської областей залишається підвищений рівень ризику збільшення обсягів внутрішньої міграції [10 с. 12-13].

У 2017 році Україна отримала важливу перемогу в міграційній політиці: з 11 червня громадяни країни отримали можливість в'їзду до країн Європейського Співтовариства без отримання віз. Ця подія стала результатом довгострокової співпраці з європейськими та міжнародними партнерами, великої кількості внутрішніх реформ і праці [10 с. 43].

У 2017 році в Україні внутрішня ситуація продовжувала покращуватися, але цей прогрес не був достатньо помітним для населення, особливо в контексті військових дій та агресії Російської Федерації.

За період незалежності кількість населення України зменшилася на понад 9 мільйонів осіб. Якщо у 1991 році в країні проживало більше 51 мільйона осіб, то на кінець 2017 року ця кількість склала приблизно 42,584 мільйона осіб. У 2017 році населення зменшилося на 198,1 тисяч осіб, зокрема у містах на 111,3 тисяч, а в сільській місцевості – на 86,8 тисяч, що еквівалентно населенню міст, таких як Біла Церква, Краматорськ, Маріуполь чи Керч [10 с. 6].

Згідно з даними ООН на липень 2016 року, за густотою населення Україна посідала 142 місце у світі, хоча у 2005 році вона займала 118 місце [10 с. 8].

За даними Держстату в 2017 році обсяг внутрішньої міграції вперше почав зростати, але цей ріст був незначним. М. Київ та Київська область залишалися найпривабливішими для міграції в роки 2014-2017, перевершуючи інші регіони України. У 2017 році до цього списку долучилися Харківська та Дніпропетровська області. Аналіз складу населення вказує на те, що внутрішня міграція має переважно урбаністичний характер, тобто пов'язана з переміщенням з сільської місцевості до міських районів.

Таблиця 2.1

Міграційний приріст (скорочення) населення України

Регіони	2017 рік	2016 рік	2015 рік	2014 рік
Україна	11 997	10 620	14 233	22 592
<i>Області:</i>				
<i>Вінницька</i>	-4625	-2505	686	331
<i>Волинська</i>	-823	-1255	119	695
<i>Дніпропетровська</i>	24131	-2346	-1351	431
<i>Донецька</i>	-23868	-3601	-9239	-10677
<i>Житомирська</i>	-888	59	-1280	-476
<i>Закарпатська</i>	-97	-982	-1651	-849
<i>Запорізька</i>	-2714	-1689	-797	-847
<i>Івано-Франківська</i>	1461	124	1901	1241
<i>Київська</i>	30677	11402	11225	11120
<i>Кіровоградська</i>	-1657	24	-688	-846
<i>Луганська</i>	-19147	-2487	-5634	-8120
<i>Львівська</i>	2666	4982	1335	1543
<i>Миколаївська</i>	-1890	-1441	206	644
<i>Одеська</i>	4725	3380	986	4639
<i>Полтавська</i>	-655	-159	990	1050
<i>Рівненська</i>	-1827	-253	-782	-155
<i>Сумська</i>	-731	1152	-974	-401
<i>Тернопільська</i>	-1355	-1537	250	72
<i>Харківська</i>	12069	797	4981	8261
<i>Херсонська</i>	-2747	-1034	-301	-858
<i>Хмельницька</i>	-2782	-1906	-174	27
<i>Черкаська</i>	-450	-2073	-188	308
<i>Чернівецька</i>	364	-486	996	1397
<i>Чернігівська</i>	-2051	-834	155	-381
<i>Міста:</i>				
Київ	4211	13288	13462	14443

Джерело: Розроблено автором на основі [10 с. 36]

За даними Держстату, у 2018 році обсяги міграційного приросту населення були найвищими за останні 4 роки. Найменш привабливими для міграції були Донецька, Луганська, Запорізька, Кіровоградська, Рівненська, Вінницька, Херсонська, Черкаська та Чернігівська області [10 с. 38].

Розглянемо основні події, що сталися у вересні 2018 році щодо міграції в нашій країні:

- Єврокомісія пропонує посилити контроль за європейськими кордонами і берегами, розвивати Європейську агенцію з питань притулку, швидше повертати мігрантів без дозволу на перебування та відкривати законні канали міграції в ЄС для кваліфікованих осіб.
- Профілактичні заходи під назвою «Мігрант» завершилися, і в серпні було зафіксовано найбільшу кількість мігрантів з нерегулярним статусом за весь рік.
- 21 вересня було випущено 10-мільйонний біометричний паспорт для перетину кордону. Вже 1,29 мільйона українців скористалися безвізовим режимом для відвідування країн ЄС.
- Іноземці почали проходити нову процедуру оформлення біометричних документів на проживання [10 с. 1].

Згідно з оцінками, станом на 1 серпня 2018 року населення України становило 42 248,1 тисяч осіб (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і міста Севастополя). За період січень-липень 2018 року спостерігався міграційний приріст населення у розмірі 10,3 тисяч осіб [10 с. 6].

Ситуація у 2019 році теж була складною. На початок лютого 2019 року населення України оцінювалося приблизно у 42 122,7 тисяч осіб (не враховуючи тимчасово окуповану територію Автономної Республіки Крим та місто Севастополь). Протягом січня 2019 року кількість мешканців скоротилася на 30,5 тисяч осіб. Кількість прибулих (44,8 тисяч осіб) перевищила кількість

вибулих (40,9 тисяч осіб), і таким чином міграційний приріст склав 3,9 тисячі осіб [10 с. 6].

У лютому на сході України збільшилися військові дії, зафіксовано 953 випадки порушень безпеки та 12 жертв серед цивільного населення. Протягом березня 2019 року в Україні сталося 5 ситуацій, що були класифіковані ДСНС як надзвичайні, проте їх масштаби не призвели до масового переміщення населення.

За даними ДПСУ, у лютому 2019 року громадяни України перетнули кордон 3 602,2 тисячі разів, із яких 1 860,7 тисячі разів були у напрямку з України. У 78,6% випадків перетин кордону громадяни України відбувся землею, у 21,2% - повітрям, та у 0,2% - морем [10 с. 9].

У лютому 2019 року українці найчастіше обирали США (211), Росію (64), Литву (63), Німеччину (63), Польщу (31) та Угорщину (27) для постійного проживання за кордоном, а з цих країн переважно поверталися з Росії (22), Німеччини (21) та Ізраїлю (19). Тенденція виїзду пенсіонерів в Угорщину (з 74,1% всіх емігрантів до цієї країни) та в Росію (з 60,9% всіх емігрантів до цієї країни) залишається стабільною [10 с. 13].

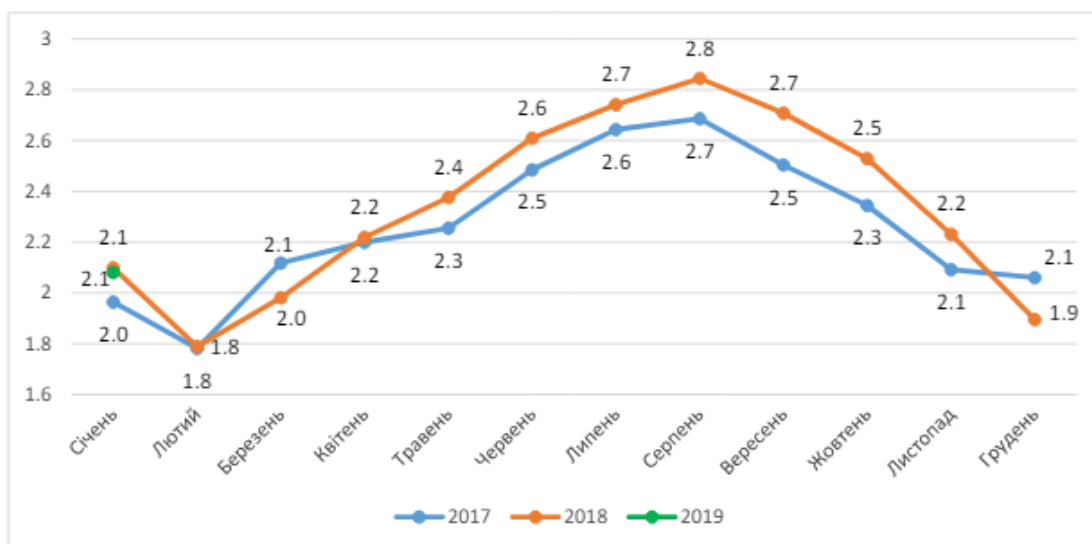

Рисунок 2.4. Кількість перетинів кордону українцями при виїзді з України (млн. разів, січень 2017-лютий 2019 років)

Джерело: Розроблено автором на основі [10 с. 9]

За підсумками IV кварталу в Україні міжнародний захист мали 1 799 біженців та 768 осіб, які потребують додаткового захисту.

2.3. Вплив військового стану в країні на міграцію

Минуло вже більше 800 днів з моменту початку війни. Агресія Росії викликала масові переселення українців, які шукають безпеки як всередині країни, так і за її межами. Деякі українці, що виїхали за кордон, повернулися, інші успішно інтегрувалися у новому для них середовищі. Однак, нині ми спостерігаємо зростання кількості тих, хто обирає емігрувати за межі України. Наразі одним з основних завдань є політична та соціальна реінтеграція тих, хто тимчасово залишив Україну.

Розглянемо детальніше хто такі внутрішньо переміщені особи.

Внутрішньо переміщеними особами (ВПО) вважаються особи, які мають право на постійне проживання в Україні і перебували на її території на законних підставах, але були змушені залишити або покинути своє місце проживання через збройний конфлікт, тимчасову окупацію, насильство, порушення прав людини або надзвичайні природні або техногенні ситуації [36].

Також, для підтвердження факту внутрішнього переміщення потрібна довідка про взяття на облік в якості внутрішньо переміщеної особи (ВПО). Таким чином, особи, які не мають цієї довідки, не будуть враховані на обліку у державних органах. Важливо врахувати, що відповідь Міністерства соціальної політики може не враховувати всю кількість фактичних ВПО через різноманітні причини, зокрема ті, хто не звернувся за офіційним статусом.

Згідно із запитом ОПОРІ, на 12 грудня 2022 року на обліку офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб в Україні досягає 4,9 мільйона. З них 3,6 мільйона перемістилися (або повторно перемістилися) після початку повномасштабної війни. Із цієї кількості 2,5 мільйона осіб не можуть повернутися до своїх домівок через те, що їх житло або зруйноване, або

знаходиться в зоні активних бойових дій, або на тимчасово окупованій території, а 1 093 821 — діти .

Щодо кількості повнолітніх осіб, міністерство не надало конкретної цифри, проте, за результатами простих розрахунків, це можна оцінити приблизно в 3 799 079 осіб [30].

Загалом Львівська область залишається найпопулярнішою для внутрішньої міграції – 13%. На другому місці Закарпатська область – 9% і на третьому м. Київ – 7%. До Житомирської області переїхало 5% осіб.

Згідно з Женевською конвенцією про статус біженців 1951 року, статус «біженця» можуть отримати особи, які переслідуються з певних мотивів, таких як раса, віросповідання, національність, громадянство (підданство), належність до певної соціальної групи або політичні переконання, і які перебувають за межами своєї держави громадянства та не можуть скористатися захистом цієї держави, або не бажають користуватися таким захистом через обґрунтовані страхи [36] Українське законодавство, зокрема, стаття 1 Закону України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту", і польське законодавство, зокрема, стаття 13 Закону "Про надання захисту іноземцям на території Республіки Польща", містять схожі визначення.

Шукачі притулку — це особи, які звернулися за отриманням притулку, але їхні заяви ще не розглянуті. Усі біженці на початку свого шляху є шукачами притулку, проте не всі з них отримують статус біженця. Для цього необхідно довести, що їхні побоювання переслідувань у їхній країні є обґрунтованими. Шукачі притулку, які не відповідають критеріям для отримання статусу біженця згідно з Конвенцією 1951 року, можуть бути захищені через "додатковий захист" [53]. Це означає, що вони можуть отримати притулок у тому випадку, якщо існує значний ризик зазнати тортури або серйозної шкоди у своїй країні походження через такі причини, як загальнопоширене насильство, збройні конфлікти або систематичні порушення прав людини.

Особи, які потребують тимчасового захисту, розглядаються як група, яка може користуватися особливою процедурою за Директивою Ради ЄС 2001/55

від 20 липня 2001 року. Ця процедура застосовується у випадках масового або неминучого напливу осіб з третіх країн, які не можуть повернутися до своєї країни походження. Мета полягає у наданні негайного тимчасового захисту цим особам, особливо якщо існує загроза недостатньої здатності системи притулку впоратися з таким напливом без негативних наслідків для свого ефективного функціонування та інтересів осіб, які потребують захисту.

Звертаючись до поняття «переміщені особи», це включає громадян третіх країн або осіб без громадянства, які були примусово виселені зі своєї країни або регіону походження, або евакуйовані, зокрема на вимогу міжнародних організацій. Вони не можуть повернутися в безпечних умовах через складну ситуацію в своїй країні. Ці особи підпадають під захист статті 1А Женевської конвенції або інших міжнародних чи національних правових актів, що надають міжнародний захист, зокрема, ті, хто втік від зон збройних конфліктів або насильства.

Організація Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) — провідна установа, що займається захистом прав і добробуту біженців, шукачів тимчасового притулку та осіб без громадянства у всьому світі. Ця організація виконує свій мандат через збір, аналіз і розповсюдження інформації про становище відповідних груп населення. Зокрема, вона регулярно оприлюднює дані щодо кількості українців, які перебувають за кордоном.

Згідно з даними УВКБ ООН, можна припустити, що з 24 лютого минулого року з України виїхало та не повернулось 5,2 млн осіб. Проте, ця оцінка не враховує українців, які втікали від війни через територію Росії та пізніше знайшли притулок в інших країнах світу [36].

Станом на 1 лютого 2023 року, відповідно до даних МЗС, загальна кількість громадян України, які перебувають за кордоном, становить майже 8 млн (7 989 027) осіб. Із них дорослих громадян України — близько 5,84 млн (5 841 619) осіб [31] (див. додаток В).

Майже 63% українців, які перебувають за кордоном, повнолітні, 22% — діти до 18 років. Вік ще 15% осіб не уточнюється [5].

Статистика показує, що у разі загострення воєних подій більшість людей (62%) прагне залишатися на своєму поточному місці проживання. 29% опитаних, які наразі залишилися проживати в Україні, хочуть змінювати своє місце проживання (19% – мігрувати в межах України, а 10% – за кордон).

Щодо бажання повернення з-за кордону, то значущих змін не спостерігається: більшість (67%) опитаних, які наразі знаходяться за кордоном, хочуть повернутися за першої можливості. Також зросла частка осіб, котрим важко оцінити свої можливості щодо проживання за кордоном і надалі. 58% опитаних стверджують про наявність можливості залишитися проживати за кордоном, 18% – такої можливості не мають [50 с. 13].

Враховуючи обмеження на виїзд за кордон, яке переважно стосується українських чоловіків віком від 18 до 60 років, та враховуючи результати опитування ООН, в якому понад 85% опитаних складають жінки, можна припустити, що більшість українців за кордоном — це жінки та діти до 18 років. Їхнє подальше вплив на соціальні структури країн тимчасового проживання може призвести до значного відтоку чоловічого населення України, наприклад, у зусиллях "відновлення сімейних зв'язків". Проте наразі невідомо, яка кількість чоловіків також має намір емігрувати, якщо з'явиться така можливість.

Відсутність умов для безпечного життя – основний бар'єр до повернення в Україну тих осіб, які мігрували за кордон. Серед решти бар'єрів найчастіше згадують відсутність оплачуваної роботи в Україні (40%), кращі умови для життя в країні перебування (26%) та відсутність / втрата житла в Україні (24%).

Гроші стабільно залишаються найбільшою потребою, яку відчують 64% українців та членів їхніх родин, що спонукає до міграції в інші країни [50 с. 23].

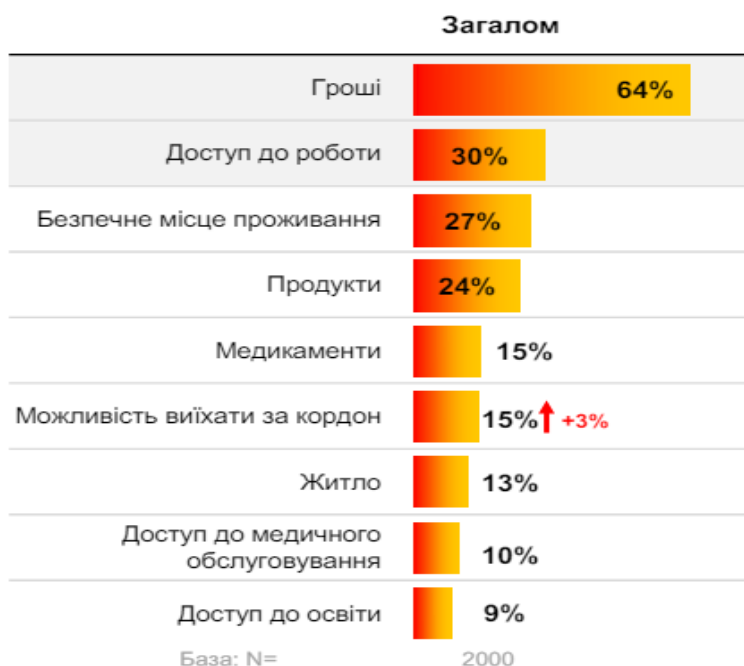

Рисунок 2.5. Найбільші потреби за міграційним статусом

База: всі респонденти

Джерело: Розроблено автором на основі [50 с. 24]

«В Україні найбільша міграційна криза з часів Другої світової війни - понад 6 мільйонів українців нині за кордоном. Кількість тих, хто вже знайшов там роботу, з кожним місяцем зростає. Наш найбільший виклик - повернути їх додому. Основні чотири фактори, що впливають на повернення українців - безпека, можливість бути працевлаштованим, або мати власний бізнес та розвивати його, можливість навчатись і забезпечення житлом. Ми вже працюємо над реалізацією кожної складової», - зазначила Міністр економіки Юлія Свириденко [29].

Зараз очевидно, що повернення додому мільйонів громадян України потребуватиме великих зусиль з боку української влади та її міжнародних партнерів.

Демографічна ситуація стала одним із найбільш складних викликів, з якими Україна зіткнулася з часу відновлення своєї незалежності в 1991 році. Згадуючи оптимістичну рекламу 1990-х років про «Нас 52 мільйони», яка навіть тоді була трохи віддаленою від реальності, сьогодні виглядає як відлуння

іншої ери. Переважання смертності над народжуваністю, масова еміграція, особливо молоді, низький рівень народжуваності та складна соціально-економічна ситуація зробили депопуляцію характерною рисою для України.

Згідно з оцінками уряду, на 1 грудня 2019 року в Україні (за винятком тимчасово окупованих територій) проживало 37,3 млн осіб. Однак, згідно з Держстатом станом на 1 лютого 2022 року кількість населення (з виключенням тимчасово окупованої АР Крим) оцінювалася в 41,1 млн людей. Щорічне зменшення становило понад 420 тис. осіб [41].

Цікаво, що інформація про кількість активних мобільних карток може служити джерелом для оцінки населення України. Цей метод використовувався урядом країни ще у 2019 році. Тому Громадянська мережа ОПОРА звернулася до Державної комісії з питань зв'язку з запитом на отримання даних від операторів мобільного зв'язку «Київстар», «Vodafone» та «Lifecell».

На 6 червня 2023 року кількість активних мобільних карток становила трохи більше ніж 48,3 млн. «Київстар» мав 24,3 млн карток, «Vodafone» — 15,4 млн, «Lifecell» — 8,6 млн. Найбільше активних карток було зафіксовано в Києві — 5,5 млн, на Дніпропетровщині — 4,6 млн та Львівщині — 3,65 млн.

У звіті Національної комісії з питань регулювання зв'язку (НКРЕ) за 2022 рік вказано, що в середньому на 100 жителів України припадає 143 картки. Враховуючи це, можемо припустити, що на неокупованій території України перебувало не більше як 33,8 млн людей [47].

За підрахунками, населення України з 1991 року до 24 лютого 2022 року скоротилося на понад 8 млн осіб.

РОЗДІЛ 3 ПІДТРИМКА МІГРАНТІВ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД. РЕІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ.

3.1. Соціально-економічні заходи для підтримки мігрантів

Після вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року Європейський Союз швидко взявся за діло і виявив практичну солідарність, допомагаючи тим, хто опинився у скрутному положенні. Це охоплювало надання гуманітарної допомоги, екстрену підтримку у сфері цивільного захисту, допомогу на кордонах та захист для тих, хто шукає притулку від війни.

2 березня 2022 року уперше в історії Комісія Європейського Союзу запропонувала ввести в дію Директиву про тимчасовий захист [49].

Ця пропозиція була прийнята Європейською радою 4 березня 2022 року, коли було ухвалено рішення про надання тимчасового притулку особам, які шукають порятунку від війни в Україні.

Особи, які підпадають під цю категорію, мають право на тимчасовий захист строком на один рік. Якщо війна триватиме, існують можливості продовжити тимчасовий захист ще на два роки [49]. Особи, які користуються тимчасовим захистом, мають право на:

- проживання
- забезпечення житлом
- соціальну допомогу
- медичну допомогу
- юридично оформлену опіку над дітьми та підлітками без супроводу і їхнє безпечне розміщення
- доступ до освіти для дітей та підлітків
- доступ до ринку праці (на умовах політики ринку праці держав-членів ЄС)
- доступ до банківських послуг, наприклад відкриття базового банківського рахунку

- переїзд в іншу країну ЄС до видачі дозволу на проживання
- вільне пересування в країнах ЄС (інших, ніж держава-член проживання) протягом 90 днів у межах 180-денного періоду після отримання дозволу на проживання в приймаючій країні ЄС [49].

Право на отримання тимчасового захисту мають Громадяни України, які проживали на території країни до 24 лютого 2022 року, разом з членами їхніх родин, які були переміщені після цієї дати.

Особи без громадянства та громадяни третіх країн, разом з членами їхніх сімей, які мали міжнародний або подібний захист в Україні до 24 лютого 2022 року і були переміщені після цієї дати.

Іноземці (громадяни третіх країн) та особи без громадянства, які можуть підтвердити законне проживання в Україні до 24 лютого 2022 року на підставі діючого дозволу на постійне проживання, виданого відповідно до законодавства України, і які не можуть безпечно повернутися на тривалий час до країни свого походження, мають право на тимчасовий або національний захист у країнах ЄС [49].

Не мають права на тимчасовий захист Громадяни України, що мешкають в Україні, але були переселені до 24 лютого 2022 року або перебували за її межами до цієї дати з різних причин, таких як робота, навчання, відпустка, родинні обставини, медичне лікування та інші.

Особи без громадянства або громадяни третіх країн, які отримали статус міжнародного або подібного захисту в Україні до 24 лютого 2022 року і були переселені з України до цієї дати або знаходилися за її межами з тими ж самими причинами.

Особи без громадянства та громадяни третіх країн, окрім України, які законно проживали в Україні до 24 лютого 2022 року за дійсним дозволом на постійне проживання, але можуть безпечно повернутися до країни свого походження. Проте навіть у таких випадках органи влади можуть вирішити

надати вам тимчасовий захист. Крім того, ви можете звернутися за міжнародним захистом.

Особи без громадянства та громадяни третіх країн, які законно проживали в Україні на тимчасовій основі до 24 лютого 2022 року, наприклад, студенти та працівники.

Для пояснення змісту Директиви про тимчасовий захист та рішення Ради з її імплементації у відношенні надання тимчасового притулку людям, які втікають від війни в Україні, Комісія 21 березня 2022 року оприлюднила оперативні керівні вказівки [49]. Ці вказівки не мають юридичного обов'язку і стосуються практичних аспектів, щоб допомогти країнам ЄС у реалізації директиви та рішення Ради.

Крім того, Комісія видала документ з назвою «Поширенні запитання» [49] для тлумачення Директиви про тимчасовий захист та імплементаційного рішення Ради 2022/382.

Також у контексті тимчасового захисту Комісія опублікувала документ «Поширені запитання щодо повернення додому в Україну на добровільних засадах» в контексті тимчасового захисту [49].

Значна частина переселенців з України - це діти шкільного віку. Вони зазнають психологічного стресу. Проблеми включають травматичний стан, мовний бар'єр та в окремих випадках відсутність документів у дітей-біженців, а також величезне навантаження на національні системи освіти держав-членів. Додатковим викликом є нерівномірний розподіл дітей між країнами та недостатнє охоплення шкільною освітою.

За даними Європейської Комісії станом на травень 2022 року, найбільша кількість українських дітей перебувала у Польщі (528 110), Німеччині (близько 290 000) та Чехії (70 530). У той час як у Іспанії, Італії, Румунії та Словаччині їх кількість становила від 30 000 до 40 000. В Данії, Греції, Румунії та Хорватії лише близько 30% від загальної кількості дітей відвідували школу, в той час як у Австрії, Іспанії, Італії та Нідерландах цей показник становив 60%. Але

відвідування школи допомагає їм відчувати стабільність та нормальність, а також бачити перспективи у майбутньому.

Рисунок 3.1. Цілісна модель інтеграції дітей-біженців в освітній процес

Джерело: Розроблено автором на основі [33] European Commission, 2022d.

Більшість країн-членів ЄС вдосконалюють освітню політику, спрямовану на підтримку соціального, емоційного та психологічного здоров'я учнів:

- У Данії, Естонії, Литві, Нідерландах, Фінляндії, Швеції, Чорногорії та на Мальті фізичний та соціально-емоційний розвиток учня рівнозначно важливий для навчальних програм.
- В Албанії, Румунії та на Кіпрі цей аспект розвитку учнів є окремим предметом.
- У Чехії ці питання викладаються у межах міжпредметної теми.
- В Ірландії, Іспанії, Франції, Латвії, Польщі, Словенії та Швейцарії ці аспекти включаються до підготовки вчителів, зокрема стосовно потреб учнів-біженців з України, з фокусом на розумінні стресу та травм.

- У Латвії також передбачено цифрові інструменти та самосвідомість учителів щодо соціального та емоційного стану учнів.
- У Люксембурзі, Словаччині, Чехії та Хорватії вчителям надається підтримка у роботі з соціальним, емоційним та психологічним благополуччям учнів через практичні посібники та рекомендації.

Щодо цього, Комісія:

- забезпечує фінансову підтримку шкіл, професійно-технічних установ та дошкільних закладів та послуг догляду за дітьми через кошти ЄС, програму Erasmus+ та Європейський корпус солідарності;
- координує роботу Групи освітньої солідарності ЄС для України з метою визначення потреб українських дітей та підтримки країн-членів, які їх приймають, у тому числі за допомогою колективних освітніх програм та директивних вказівок;
- забезпечує доступ до навчальних матеріалів українською мовою та надає онлайн-ресурси та курси для вчителів через School Education Gateway;
- підтримує вчителів серед переселенців шляхом надання доступу до програм ЄС та участі в спільноті eTwinning [49].

Підтримка інтеграції українських дітей і молоді в освіту держав-членів ЄС має комплексний характер. Вона включає політичні рекомендації як з боку Брюсселя, так і від держав-членів, фінансову підтримку з ЄС, а також реалізацію різних моделей національними, регіональними, місцевими та шкільними органами влади.

Портал «Європейський дослідницький простір для України» [49] створено з метою надання інформаційних та допоміжних послуг для дослідників, які працюють в Україні або переїжджають з неї. Цей портал об'єднує ініціативи на різних рівнях - на рівні ЄС, національному рівні та від неурядових організацій. Його головна мета - допомогти дослідникам у пошуку

житла та роботи, сприяти визнанню їхніх кваліфікацій та пропонувати інші корисні сервіси.

Портал розпочав свою роботу на основі мережі EURAXESS, яка підтримує дослідників, об'єднуючи понад 600 центрів та 43 національних портали у країнах-членах ЄС та асоційованих країнах програми "Горизонт Європа".

Також Директива про тимчасовий захист передбачає надання мігрантам доступу до ринку праці.

Тепер вони можуть шукати вакансії відповідно до своїх навичок завдяки випробувальному Фонду талантів ЄС, який Комісія і Європейська установа з питань праці спільно започаткували [49]. Крім того, вони можуть отримати навички нової мови та базові цифрові навички через мережі, які пропонуються в рамках Пакту про навички.

Комісія створила ресурсний центр, який допомагає українцям у визнанні їхніх кваліфікацій, а також іншим особам, які потребують інтерпретації кваліфікацій. Спільно з Європейською навчальною фундацією та державами-членами ЄС, Комісія провела порівняння українських та європейських кваліфікаційних рамок.

Вона також продовжує підтримувати державні служби зайнятості в державах-членах, які грають ключову роль у розробці активної політики на ринку праці, щоб ефективно використовувати навички новоприбулих, і забезпечує підтримку різними фондами ЄС для заходів, таких як працевлаштування, мовні курси, консультування, професійна освіта та навчання [49].

Якщо вам надано тимчасовий захист, ви матимете доступ до медичної допомоги у вашій державі-члені. Після реєстрації та отримання дозволу на тимчасове проживання, ви зможете скористатися медичними послугами системи охорони здоров'я приймаючої країни.

Для забезпечення спеціалізованого лікарняного лікування та догляду за тими, хто потребує термінової допомоги, Комісія реалізує наступні заходи:

- вона створила механізм солідарності для медичних перевезень всередині ЄС для біженців і переміщених осіб з держав-членів, що межують з Україною. Це включає підготовку 10 000 ліжок у лікарнях.
- забезпечує доступ до планових щеплень для дітей та надає підтримку у сфері охорони психічного здоров'я і посттравматичної підтримки для тих, хто переживає війну.

Крім того, існують 24 Європейські довідкові мережі (ERN), які об'єднуються для підтримки українських пацієнтів. Вони спеціалізуються на діагностиці та лікуванні рідкісних захворювань у різних галузях медицини, включаючи рідкісний рак.

У понад 300 лікарнях ЄС та в Норвегії розташовані 1 600 експертних центрів ERN. Крім того, ERN планує створити центр для пацієнтів з рідкісними захворюваннями в Україні та за її межами [49].

До того ж, мігрантам надається право на належне розміщення, житло та стаке оснащення, тому в міжвідомчій перспективі необхідно знайти злагожене поєднання системи державного прийому з приватними ініціативами щодо розселення.

Комісія:

- буде продовжувати підтримку держав-членів у зміцненні їхньої здатності прийому;
- започаткує нову ініціативу "Безпечний дім" для охоплення та підтримки ініціатив, що впроваджуються на місцевому, регіональному та національному рівнях, а також в співпраці з приватним сектором.

Європейський фонд регіонального розвитку сприяє забезпеченню соціального житла для сімей та окремих осіб у конкретній громаді, а також покриває витрати на придбання та модернізацію належного житла.

Він також може підтримувати інвестиції в житловий фонд, що належить місцевим громадам, зокрема для осіб з особливими потребами, інвалідів, дітей та людей похилого віку [49].

3.2. Регулювання міграційних процесів в ЄС

Міграційні процеси сприяли виникненню різноманітних держав та регіонів, формуванню різних територій і розвитку економічних, культурних та політичних аспектів життя суспільства та цивілізацій.

З одного боку, переміщення людей - це необхідний елемент суспільства, що відображає його структуру та динаміку, а з іншого - важливий індикатор економічного розвитку держави. Вплив міграції на суспільство та економіку виявляється через якісні трансформації на різних етапах історії, включаючи специфіку, напрямки та тенденції, що формують складну, багатогранну картину [31, с. 48].

За визначенням, що запропоноване Організацією Об'єднаних Націй у сфері статистики міжнародної міграції, мігрантами вважаються особи, що перебували в іншій країні протягом більш ніж року, незалежно від причин їх переїзду - чи це було з їхньої волі, чи змусили. Це визначення не охоплює туристів чи бізнесменів, які відвідують країну лише на короткі терміни. Тим не менш, загальний термін «мігранти» може включати різні короткострокові категорії, такі як сезонні сільськогосподарські працівники [27, с. 14–15].

З погляду походження мігрантів, науковці поділяють країни світу на три основні групи. Перша група - це так звані країни-донори, які є джерелом міграційних потоків (легальних та нелегальних мігрантів, трудових мігрантів, біженців, шукачів притулку і т. д.). Друга група - країни з високим рівнем соціально-економічного розвитку і матеріального благополуччя, такі як країни Європейського Союзу, США, Австралія, Японія, Канада та інші, які вважаються в основному реципієнтами мігрантів різних категорій, не спричиняючи виникнення таких осіб на своїй території. Третя група - це країни, які одночасно можуть виступати як реципієнти для менш заможних держав і як постачальники трудових мігрантів для розвинених країн [2, с. 143].

Правове регулювання міграції громадян ЄС має складну частину європейського законодавства. Свобода переміщення осіб розглядається як

ключовий елемент в області спільного ринку, простору свободи, безпеки та правосуддя, що випливає з ідеї єдиного європейського громадянства. Ця свобода охоплює регулювання таких аспектів, як право перебування громадян ЄС на території Союзу, переміщення робочої сили, включаючи введення обмежень для нових учасників, та збереження єдності сімей.

У Пункті 1 статті 18 Амстердамського договору закріплювалося право кожного громадянина Союзу на вільне переміщення та проживання на території держав-членів, за умови дотримання умов і обмежень, встановлених у договорі, а також застосування відповідних заходів. Деталі реалізації цього права визначаються у Директиві Ради та Європейського парламенту 2004/38/ЄС щодо прав громадян Союзу та їхніх сімей на вільне переміщення та проживання на території держав-членів [6].

Умови перебування (проживання) громадян ЄС визначаються в залежності від тривалості їх перебування на території іншої держави-члена.

Короткострокове перебування (до трьох місяців) є вільним згідно зі статтею 6 Директиви. Довгострокове перебування (понад три місяці, відповідно до статті 7 Директиви) доступне для тих, хто не становить навантаження на соціальну систему приймаючої країни, а саме для:

- працівників або осіб, які працюють на умовах самозайнятості;
- осіб, які мають достатні засоби для утримання себе та своїх сімей, а також повну медичну страховку;
- осіб, що здобувають професійну освіту та мають достатні фінансові засоби, а також медичне страхування;
- членів сімей осіб, що відносяться до будь-якої з вищезазначених категорій.

Отримання статусу постійного мешканця передбачає проживання протягом п'яти років, а в деяких випадках цей термін може бути скорочений, згідно з пунктом 1 статті 16 Директиви. У цьому випадку умови, що стосуються довгострокового перебування, не застосовуються [43 с. 39].

Трудова міграція громадян ЄС вважається одним з компонентів загального ринку праці. Вона включає в себе набір прав для працівників держав-членів без будь-якої форми національної дискримінації у сферах найму, оплати праці та інших умов праці та зайнятості:

- право приймати пропозиції реально існуючої роботи;
- вільний пересув у межах території держав-членів для цілей зайнятості;
- перебування на території будь-якої держави-члена з метою зайнятості відповідно до законодавчих, регуляторних і адміністративних актів, що регулюють зайнятість громадян даної держави;
- залишання на території однієї з держав-членів після закінчення роботи в цій державі за певних умов.

Ці права можуть бути обмежені з міркувань державної політики, громадської безпеки та охорони здоров'я, але не з економічних міркувань, і не застосовуються щодо заміщення посад у державному секторі. Основним джерелом правового регулювання є Регламент Ради № 1612/68 щодо вільного переміщення працівників у межах Співтовариства.

Питання возз'єднання сім'ї розглядається як частина міграційної політики ЄС, яка сприяє стабільності економічної активності осіб. Основними джерелами правового регулювання є Директива 2004/38/ЄС щодо прав громадян Союзу та членів їх сімей на вільне переміщення та проживання на території держав-членів, яка визначає права громадян ЄС і їх сімей, а також Директива 2003/86/ЄС, яка стосується права на возз'єднання сім'ї і відноситься виключно до громадян третіх країн.

Під возз'єднанням родини розуміється приїзд і проживання у державах-членах членів сім'ї з метою збереження їх єдності. До членів сім'ї належать:

- подружжя чи неподружжі партнери, якщо законодавство приймаючої держави визнає їхнє партнерство;
- неповнолітні або повнолітні діти, які перебувають на утриманні;

- родичі по прямій лінії, які перебувають на утриманні.

Умовою для возз'єднання сім'ї є гарантія відсутності навантаження на соціальну допомогу приймаючої держави. Це може бути підтверджено, якщо особа, з якою здійснюється возз'єднання, відповідає кільком критеріям:

- для приєднання до громадянина ЄС - виконання тих самих умов, що і для довгострокового перебування самого громадянина ЄС;
- для приєднання до громадянина третьої країни - наявність адекватного житла, медичного страхування, стабільного доходу для утримання сім'ї та виконання заходів щодо інтеграції, які можуть бути встановлені приймаючою державою.

Правила в'їзду, включаючи вимоги щодо віз, застосовуються до членів сімей на однакових умовах, як і до інших осіб. [24].

Право на постійне проживання на території держави-члена ЄС призначено членам родини зазвичай після п'яти років безперервного перебування в країні. Це право обмежується міркуваннями державної політики, громадської безпеки та охорони здоров'я.

Найбільш поширеним видом попереднього дозволу для короткострокового (до трьох місяців) в'їзду в країну є віза. ЄС має спільну візову політику, що включає чотири групи заходів, заснованих на правових документах ЄС:

- перелік країн, громадяни яких можуть або не можуть мати візу для в'їзду в держави-члени ЄС;
- процедури та умови видачі віз;
- стандартний формат візи;
- взаємно визнана віза, яка діє в усіх державах-учасниках.

Переліки країн встановлені Регламентом Ради № 539/2001 і регулярно переглядаються згідно з оновленими критеріями в рамках Стокгольмської програми 2009 року [38].

Після набуття чинності Амстердамського договору, коли ЄС отримав компетенцію у справах притулку, було розпочато рух у напрямку створення

Загальної європейської системи притулку, спрямованої на повну гармонізацію національних законодавств [24].

У теперішній час ЄС регулює такі аспекти:

- визначення компетентної держави для розгляду клопотань про визнання статусу біженця;
- встановлення мінімальних стандартів для надання та відкликання статусу біженця;
- кваліфікація громадян третіх країн як біженців або осіб, які потребують іншого міжнародного захисту, та зміст наданого статусу;
- мінімальні стандарти для прийому осіб, які шукають притулок;
- тимчасовий захист у разі масового припливу переміщених осіб.

Діючі документи ЄС встановлюють загальні мінімальні стандарти захисту і процедур. Європейська комісія пропонує посилення ефективності співпраці між державами через запровадження Європейського офісу допомоги біженцям, а також підвищення рівня солідарності між державами-членами ЄС та між ними й третіми країнами.

Незаконна міграція - це перетин кордону та перебування в іншій країні без відповідного дотримання правових норм, які регулюють в'їзд, перебування та виїзд. Особливу групу злочинів, що відносяться до незаконної міграції, складає торгівля людьми та незаконне переправлення мігрантів, де незаконна міграція може бути складовою організованої злочинності [43].

Політичні пріоритети у протидії нелегальній імміграції були викладені у відповідному Повідомленні Комісії від 19 липня 2006 року. Джерелами правового регулювання в цій сфері в ЄС є передусім директиви та рамкові рішення, такі як Директива Ради 2002/90/ЄС, яка визначає протидію незаконному в'їзду, транзиту і перебуванню, і Рамкове рішення Ради 2002/946/, що покликане посилити правову базу для запобігання незаконному в'їзду,

транзиту та перебуванню. Також важливою є Директива Ради, яка встановлює санкції проти перевізників [43].

Після набрання чинності Лісабонського договору правове регулювання боротьби з нелегальною міграцією, наразі, розділене між першою і третьою опорами, буде пов'язане воедино.

Форми боротьби з незаконною міграцією включають такі заходи:

- Боротба нелегальної зайнятості, яка є приваблюючим фактором для незаконних мігрантів.
- Запобігання незаконному в'їзду і перебуванню шляхом встановлення кримінальної відповідальності за певні дії у законодавстві кожної держави-члена та встановлення санкцій за порушення цих правил.
- Співпраця з країнами, що не входять до ЄС, у плані поліпшення управління міграційними потоками, надання інформації про легальні способи міграції до ЄС та повернення незаконних мігрантів.
- Покладання відповідальності на авіаперевізників.
- Управління зовнішніми кордонами ЄС, включаючи мережу співробітників імміграційних служб.
- Повернення нелегальних мігрантів у їхні країни походження, зокрема через процедуру реадмісії.

Здійснення додаткових заходів, які доповнюють зобов'язання держав-учасниць міжнародного права у боротьбі з торгівлею людьми та незаконним ввозом мігрантів [43].

З точки зору розвитку людства, міграція є позитивним явищем, оскільки сприяє подоланню відмінностей у рівні життя, задоволенню потреб економіки, соціокультурному обміну та духовному взаємозбагаченню. Але особливістю сучасної міжнародної міграції є високий рівень нелегальної міграції. За даними Міжнародної організації з міграції, загальна кількість мігрантів у світі становить близько 175 мільйонів осіб [20, т. 1, с. 3].

У сфері міграційних питань співпраця України з ЄС розвивається за трьома основними напрямками.

По-перше, як країна, звідки походять численні трудові мігранти, Україна зосереджує зусилля на досягненні угод з іноземними країнами щодо працевлаштування та соціального захисту мігрантів. Відповідні домовленості укладаються на двосторонньому рівні [44].

Другим напрямом співпраці є зацікавленість Європейського союзу у контрольованій міграції на своїй території та забезпеченні внутрішньої безпеки. У цьому контексті ЄС надає Україні допомогу у розбудові інфраструктури охорони кордону та запобіганні нелегальній міграції. Третім аспектом є постійна взаємодія з метою забезпечення свободи пересування територією Євросоюзу для українських громадян, за умови, що держава зберігає здатність ефективно регулювати міграційні процеси. Така співпраця стала не лише важливим напрямом міграційної політики України, а й потребувала її постійного розвитку. Деякі аспекти міграційних питань також були враховані в Угоді про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, що набула чинності 1 березня 1998 року [45 с. 199]. Наприклад, статтею 24 передбачалося забороняти дискримінацію українських громадян, які на законних підставах працюють на території держав-членів, тоді як статтею 25 передбачалося укласти угоди щодо координації соціального забезпечення робітників із українським громадянством, які на законних підставах працюють у країнах-членах.

В кінці 2001 року Україна та ЄС ухвалили План дій у галузі юстиції та внутрішніх справ. У сфері міграції та притулку в ньому зазначалося про потребу адаптації відповідного національного законодавства України та системи органів державної влади до норм і стандартів ЄС. Також передбачалося проведення більш інтенсивної інтеграційної політики, надання допомоги для створення державної міграційної служби, здійснення моніторингу міграційних процесів, зокрема нелегальної міграції, співробітництво у сфері реадмісії та продовження діалогу щодо візових питань.

Цілі, які були визначені у цих документах та спрямовані на вдосконалення міграційної політики України, в значній мірі були досягнуті завдяки ряду законодавчих ініціатив та міжнародних зобов'язань. Серед них — прийняття нового законодавства про громадянство України у 2001 році, приєднання до Конвенції ООН про статус біженців у 2002 році, законодавче забезпечення права на свободу пересування в 2003 році та ратифікація переглянутої Європейської соціальної Хартії, у тому числі статті 18, що надає громадянам право на зайняття прибуткової діяльності на території інших країн у 2006 році [43].

Після розширення Євросоюзу, включаючи суміжні з Україною держави, та впровадження політики сусідства, у лютому 2005 року було узгоджено спільний план дій, в якому було встановлено перелік пріоритетів співпраці як в рамках, так і поза рамками Угоди про партнерство і співробітництво. Серед них — переговори щодо спрощення візового режиму між Україною та ЄС, угоди про реадмісію.

Сторони також вважали пріоритетом підтримку діалогу з питань працевлаштування та забезпечення недискримінаційного ставлення до працівників-мігрантів, повну імплементацію зобов'язань, передбачених щодо цього в Угоді про партнерство і співробітництво.

У червні 2007 року були підписані угоди між Україною та ЄС про спрощення візового режиму та про реадмісію, які набули чинності з січня 2008 року [43].

Вплив міграційної політики ЄС на Україну спостерігався в кількох аспектах.

По-перше, політика Євросоюзу, яка стосується віз та кордонів, протидії нелегальній міграції, підтримки імміграції фахівців та студентів, а також захисту прав мігрантів, вплинула на динаміку міграційних потоків з України. Зростання транскордонної мобільності українців, зміна напрямків міграції трудових мігрантів на європейські країни, а також збільшення кількості

українських студентів, які навчаються в Європі, та відтік фахівців за кордон, свідчать про цей вплив.

По-друге, бажання України побудувати демократичну та відкриту державу, що поважає права людини, зумовило формування міграційної політики на основі європейських стандартів. Це сприяло використанню досвіду ЄС у регулюванні міграційних процесів.

По-третє, зовнішньополітичний вектор міграційної політики ЄС сприяв розвитку співпраці з Україною в цій сфері, надаючи конкретну технічну, фінансову та інформаційну допомогу. Це сприяло розробці міграційного законодавства та створенню відповідних органів виконавчої влади. Найбільш очевидний вплив ЄС на розвиток міграційної політики України проявився через лібералізацію візового режиму [43 с. 56].

В загальному регулювання міграційних процесів в ЄС – це складний політичний процес, який ґрунтується на правових нормах Спільноти та національному законодавстві країн-членів ЄС. Зважаючи на значний вплив міграційних потоків на соціально-економічну, політичну та міграційну ситуацію у кожній країні, ефективне регулювання цих процесів передбачає розвиток міжнародної міграційної політики. Такий підхід вимагає більш жорстких та ретельно регульованих заходів, включаючи спеціальні заходи, законодавчі акти та міжнародні угоди щодо керування міграційними потоками.

3.3. Перспективи повернення українців у повоєнний час

Після початку масштабного російського вторгнення в Україну значна кількість українців була змушена покинути країну. Більшість з них обрали для переселення європейські країни, уряди яких активно сприяють інтеграції українських біженців. Деякі з мігрантів мають намір повернутися додому після завершення війни.

Міграція значної частини українського населення створила певні проблеми, впливаючи як на внутрішній ринок, так і на ринок праці. Попит на

товари та послуги помітно знизився, а сфера послуг, що зазнала значних збитків під час війни, особливо постраждала від відтоку робочої сили.

Україна вже стикається з дефіцитом медичного персоналу, вихователів та інших постачальників послуг. Міграція значної кількості дітей за кордон стає все більш очевидною проблемою. Частина з них може вирішити не повертатися додому через питання безпеки або інші причини. Це може призвести до незбалансованого набору учнів у школах і зменшення кількості вступників [21 с. 60].

З України все частіше лунають заклики до біженців повернутися додому та допомагати у відновленні економіки. За даними ООН, до кінця серпня 2022 року понад 6 мільйонів людей вже повернулися. Однак для багатьох повернення є неможливим через відсутність житла, а чіткі програми для допомоги таким людям наразі відсутні. Багато будинків, пошкоджених обстрілами, потребують знесення. Людей переселяють до гуртожитків з поганими умовами, або взагалі не пропонують жодної альтернативи.

Виняток становлять міста, такі як Ірпінь, Буча та інші постраждалі населені пункти на Київщині. Вони привернули увагу міжнародної спільноти після візитів численних політиків та лідерів думок, серед яких були Еммануель Макрон, Борис Джонсон, Боно з групи U2 та багато інших [52].

Серед основних умов для повернення 56,0% дорослого населення вказали на необхідність безпечних умов проживання, 40% - на припинення обстрілів, а 25,0% - на завершення війни. Молодь виявилася більш оптимістичною: 59,0% з них вказали на безпечне життя, 58% - на припинення обстрілів і 39% - на закінчення війни як передумову для повернення.

Російські атаки на критичну інфраструктуру завдали значної шкоди Україні, спричинивши тривалі перебої з електро-, водо- та теплопостачанням у багатьох містах. Для стабілізації енергосистеми України в умовах ворожих нападів були запроваджені надзвичайні заходи та планові відключення електроенергії. Ця ситуація негативно вплинула на здатність роботодавців і працівників працювати віддалено, спричинивши певні зміни на ринку праці.

Деякі працівники втратили можливість працювати віддалено, особливо з огляду на те, що близько 40% мігрантів вже не могли повернутися до своєї попередньої роботи, навіть якщо могли працювати дистанційно.

Для багатьох мігрантів недостатнє знання іноземних мов було головною перешкодою. Водночас 60-70% мігрантів мали вищу освіту і могли б адаптуватися до нових умов роботи за кордоном [55].

Частина громадян, які повернулися або планують повернутися в Україну мають власний бізнес. Таким чином, для заохочення представників бізнесу до повернення в Україну необхідно створити привабливий інвестиційний клімат і забезпечити стабільний економічний розвиток. Ці умови можуть стати важливим стимулом для тих, хто планує повернутися в майбутньому, але ще не визначився з конкретними термінами.

Українські вчені, можливо, дещо переоцінюють вплив почуття "батьківщини" як вирішального фактора реміграції. Зарубіжні дослідники, зі свого боку, можуть переоцінювати можливість заробітку в ЄС порівняно з Україною як основний фактор, що утримує людей від повернення. Вирішальним чинником, що визначатиме темпи реміграції, стане припинення бойових дій [51].

Питання виділення земельних ділянок для бізнес-проектів стає дедалі серйознішим. Відновлення господарської діяльності на окупованих або зруйнованих війною територіях є неможливим у найближчому часі, зокрема через необхідність розмінування. У майбутньому зростатиме попит на виділення земельних ділянок у регіонах, де немає прямого конфлікту, де збереглася енергетична інфраструктура та цілі транспортні шляхи. Тому важливо, щоб місцева влада якнайшвидше відновила дорожню мережу. Це може стати важливим фактором для розвитку бізнесу в регіоні та стимулом для реміграції, оскільки відновлення логістики сприятиме швидкому відновленню бізнесового середовища.

Владі необхідно розробити мотиваційні програми для працевлаштування тих, хто готовий повернутися. Такі програми повинні стимулювати мігрантів

переказувати більшу частину своїх доходів і формувати заощадження в Україні, що дозволить їм згодом інвестувати у придбання активів або розвиток підприємництва, так як, завдяки переказам мігрантів ми мали стабільний валютний курс до війни. Це не лише сприятиме економічному відновленню країни, але й стане шляхом до повернення самих мігрантів.

Такі програми, в яких участь беруть усі учасники, можуть бути дуже ефективними для стимулювання повернення мігрантів та сприяння їхньому успішному відновленню у рідній країні. Наприклад, у Мексиці програма TresperUno (3x1) демонструє успішний приклад. Ця програма спрямована на відновлення або будівництво доріг, шкіл, лікарень. Кожен долар від мігранта співфінансується урядом, штатом і муніципалітетом, які також додають по долару. Ця програма періодично розширюється до 4x1 або 5x1. Наприклад, четвертий долар може бути наданий донорами, такими як USAID, а п'ятий - фінансовими установами, такими як WesternUnion. Такі спільні програми створюють ефективний механізм для залучення ресурсів та спільного вирішення соціальних проблем [9].

Підписання меморандуму про готовність Великої Британії взяти участь у відновленні Києва на британсько-українському саміті в Лондоні 17 червня відзначає важливий крок у підтримці відновлення України. Крім того, 25 серпня міністри транспорту обох країн підписали спільний план дій з відбудови транспортної мережі України. Цей план передбачає фінансову й експертну допомогу у відновленні залізниць, портів і аеропортів.

Деякі українські організації вже активно працюють над пропозиціями відновлення окремих споруд. Наприклад, компанія "loft biuro" запропонувала кілька варіантів відновлення Миколаївської обласної державної адміністрації, яка була зруйнована російськими військами наприкінці березня 2022 року. Це свідчить про активну участь українських компаній у відновленні країни після військової агресії [1].

Вирішення низки соціальних питань, зокрема фінансових компенсацій постраждалим, стане одним із ключових завдань для України. Це ще раз

підкреслює важливість своєчасного документування й оцінки завданих ворогом збитків. Очевидно, що для вирішення цих завдань необхідна фінансова допомога від інших країн.

Інтеграція української економіки до економічної системи ЄС може стати вдалим рішенням для відновлення країни. Допомогти в цьому можуть різноманітні європейські логістично-інфраструктурні проєкти. Наприклад, включення українських логістичних шляхів (автомобільних, залізничних, повітряних і водних) до європейських логістичних мереж за програмою TEN-T є важливим кроком у цьому напрямку. Реконструювання діючих і відкриття нових пунктів пропуску на кордонах з європейськими державами, а також перехід залізниці на стандарт колії європейського формату, також можуть сприяти зближенню з Європейським Союзом і покращенню інфраструктури для майбутнього розвитку [1].

Відновлення країни охоплює не лише реставрацію фізичних об'єктів. У сучасний момент Україна потребує професійних та досвідчених кадрів, а це питання стане ще актуальнішим після завершення війни. Тому влада має забезпечити всі умови для того, щоб українці могли успішно жити у власній країні, а не шукали засоби існування за кордоном. Уряд України розглядає різні шляхи стимулювання громадян повернутися на батьківщину: ведуться переговори з країнами ЄС щодо можливості надання фінансової підтримки біженцям протягом певного часу після повернення в Україну. Крім того, обговорюється надання додаткового фінансування для найму українців на роботу, що сприятимуть відбудові держави, а також створення тимчасових програм базового доходу для тих, хто повернеться додому. Деякі з цих заходів вже передбачені у Плані відновлення України [1].

«Я думаю, що ми сьогодні маємо, по-перше, робити все, щоб мігранти не почувалися відірваними від країни. По-друге, нам потрібно спрощувати можливості повернення» — сказала Директорка Інституту демографії та соціальних досліджень імені Михайла Птухи Елла Лібанова [47].

Один із варіантів - максимальне спрощення переміщення між Україною та країною, де перебувають біженці, щоб українці могли вільно подорожувати між ними без страху.

Другий аспект полягає у підтримці соціальних зв'язків тих, хто виїхав. Важливо докладати зусиль, щоб забезпечити їх підтримку та збереження зв'язків зі своєю рідною країною.

Третій етап - це розвиток та утворення українських спільнот у країнах, де мешкають біженці. Важливо, щоб були українські школи, церкви, клуби для старших громадян і т. д., щоб українцям було комфортно триматися разом та взаємодіяти [23].

Понад 50% мігрантів, зазвичай, повертаються до своїх країн походження протягом 15 років. Одним із ключових стимулів для повернення є обмежений у часі правовий статус і поступове згортання соціальної допомоги, що стає фактором, що спонукає багатьох до повернення. Уряд має зацікавленість у поверненні своїх громадян і може вживати різноманітні заходи для підтримки цього процесу [8].

Один із можливих шляхів - застосування політики подвійного руху, яка базується на норвезькому досвіді роботи з біженцями під час югославської війни в 1990-х роках. Ця політика сприяла одночасно як інтеграції, так і репатріації біженців, надаючи їм доступ до ринку праці та соціальної підтримки, а також плануючи їх організоване повернення у співпраці з урядом країни походження.

Для успішного повернення мігрантів ключовими є такі фактори:

- Гарантія безпечного середовища для повернення і подальшого життя.
- Надання доступного житла або можливість відновлення власного житла.
- Створення умов для заробітку, включаючи відновлення бізнесу та пошук роботи.

У цьому контексті Україні слід приділити увагу розвитку інфраструктури, створенню сприятливих умов для бізнесу, та забезпеченню соціальної та

економічної стабільності, що стане стимулом для українських мігрантів повернутися назад до своєї країни.

Спочатку, важливо забезпечити внутрішню та зовнішню безпеку шляхом реформування правоохоронних органів. Крім того, створення єдиного державного органу для координації повернення біженців та співпраця з міжнародними організаціями та урядами інших країн є ключовими аспектами. Програми компенсації збитків та підтримки біженців, які планують повернутися, також відіграють важливу роль. Крім того, реформа освіти та стимулювання зайнятості та підприємництва можуть стати ефективними інструментами для привернення українських мігрантів назад до країни.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Завданням цієї кваліфікаційної роботи було: проаналізувати масштаби міграційної кризи в Україні, дослідити причини та наслідки міграції, визначити, як міграція впливає на економіку країни, демографічну ситуацію, ринок праці. Виявити основні мотиви біженців та дослідити проблеми адаптації їх за кордоном. За допомогою наукових джерел дослідити соціокультурні аспекти інтеграції та внести пропозиції щодо застосування міжнародного досвіду для покращення економіки країни та повернення біженців після війни.

Проаналізувавши основний матеріал викладений у кваліфікаційній роботі, можна зробити висновки, що міграція є розповсюдженим явищем не тільки в Україні, а й у всьому світі.

Основними причинами міграції населення, можна назвати: відсутність робочих місць або низькі заробітні плати, прагнення людей до пошуку кращих умов життя, включаючи доступ до охорони здоров'я, освіти та соціальних послуг, конфлікти, політичні репресії, війна, природні катастрофи, бажання об'єднатися з родиною.

Найбільша хвиля міграції українців відбулася після розпаду Радянського Союзу, ще на початку 90-х років, понад 7-ми мільйонів людей працювали за кордоном. Причинами цього було різке зниження якості життя та економічна криза.

Сьогодні відсутність власного житла, грошей та нестача робочих місць спричиняє відтік людського капіталу, а повномасштабна війна в Україні через Росію призвела до того, що за офіційними даними, у кінці січня 2024 року за кордоном перебувало майже 5 млн. українських біженців.

Попит на товари та послуги знизився, а сфера послуг зазнає значних збитків під час війни. Україна вже має дефіцит з освітніми, медичними, транспортними та туристичними послугами.

В результаті аналізу даних МЗС, стало зрозуміло, що найбільша кількість осіб мігрували до Польщі, Німеччини, Литви, Угорщини, США та Чехії.

Статистика ООН щодо віку опитаних людей, які покинули країну дає зрозуміти, що за кордоном переважають молоді люди віком від 18 до 29 років, що погано впливає на демографічну ситуацію в нашій країні, так як багато молодих пар, які залишились відкладають народження дітей через економічну нестабільність та відсутність впевненості у майбутньому.

Індекс скорочення населення складає більше 1,0% . Рівень смертності зростає не тільки через війну, а й внаслідок погіршення рівня медичного обслуговування та збільшення хворою через стрес. Зараз починають розробляти нові заходи для стимулювання повернення українців та збільшення народжуваності дітей.

Проте, на основі розглянутих інформаційних джерел ми розуміємо, що умови життя за кордоном для біженців покращуються, завдяки міжнародній підтримці. Для прикладу, країни надають гуманітарну грошову допомогу, в деяких країнах діє безоплатний проїзд, тимчасовий притулок, щоденне багаторазове харчування, видають засоби гігієни, оплачується навчання.

Тому, уряду треба прикласти багато зусиль, щоб організувати дієву стратегію повернення українців додому.

Провівши власні дослідження щодо перспективи повернення біженців і проаналізувавши міжнародний досвід, можу надати пропозиції для стимулювання повернення людей в країну.

По-перше, варто розробити програми підтримки малого та середнього бізнесу, для залучення інвестицій та розвитку інфраструктури щоб створити нові робочі місця. Також потрібно надавати фінансову допомогу або пільги для людей, що повертаються і інвестувати в регіони, що найбільше постраждали від війни, для створення нових можливостей і розвитку.

По-друге, потрібно надати житло та субсидії для тих, хто повертається, адже багато українців залишились без власної домівки через російську агресію. Забезпечити доступ до медицини, освіти у дитсадках, школах та університетах. Особливу увагу варто приділити людям, які найбільше постраждали від війни

фізично та емоційно, надати їм відмінне медичне обслуговування та психологічну підтримку для подолання травм.

По-третє, гарантувати безпеку в регіонах, звільнених від бойових дій, через зміцнення правоохоронних органів та судової системи, а також забезпечити правові гарантії, включаючи право на повернення власного майна та компенсацію збитків.

Потрібно продовжувати та покращувати міжнародну співпрацю з ООН та ЄС для забезпечення підтримки програм повернення та реінтеграції.

Дуже важливо відновити довіру до держави через прозорість, боротьбу з корупцією та ефективне управління ресурсами, а також підкреслювати важливість внеску кожного громадянина для відбудови держави.

Стимулювання повернення біженців потребує зусиль на всіх рівнях: від державної політики до громадських ініціатив. Лише комплексний підхід зможе забезпечити успішну реінтеграцію біженців та сприяти відновленню країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрій Шесталюк. Повоєнне відновлення України. Стати кращими, ніж були. URL: <https://www.ukrainer.net/povoienne-vidnovlennia-ukrainy/>
2. Бортник Н. П. Вплив глобалізації на формування міграційних потоків. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція, 2013. Т. 1. № 6–1. С. 142–144.
3. Бублій М. П. Методологічні засади формування міграційної політики в Україні // Актуальні проблеми державного управління. 2009. №2. С. 131- 139.
4. Василь Джаман, Ярослав Джаман. Науковий вісник Чернівецького університету : Географія Випуск 842, 2023. Географія міжрегіональних міграцій населення України в умовах війни. URL: https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8024/%D0%A7%D0%9D%D0%A3_%E2%84%96842_2023_83-94.pdf?sequence=1&isAllowed=y
5. Віктор Конев академічний філолог, журналіст. ЗА КОРДОНОМ МОЖУТЬ ЗАЛИШИТИСЯ ВІД 1,3 ДО 3,3 МІЛЬЙОНА УКРАЇНЦІВ. URL: <https://zn.ua/ukr/macroeconomics/za-kordonom-mozhut-zalishitisja-vid-1-3-do-3-3-miljona-ukrajintsiv.html>
6. Волоско Я.О. Міжнародна трудова міграція населення: причини виникнення та наслідки для економіки. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2015. №7(824). С. 21–26
7. Всеукраїнський перепис населення. URL: https://ifstat.gov.ua/RIZN/PEREPUS_20.HTM
8. В'ячеслав Черкашин старший аналітик Інституту соціально-економічної трансформації. ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ: ЩО ПОТРІБНО, АБИ УКРАЇНЦІ ТАКИ ПОВЕРНУЛИСЯ ІЗ ЗАКОРДОНУ. URL: <https://zn.ua/ukr/war/vimushena-mihratsija-shcho-potribno-abi-ukrajintsi-taki-povernulisja-iz-zakordonu.html>
9. Гайдучий Андрій Павлович доктор економічних наук, професор, Державний торговельно-економічний університет. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОВЕРНЕННЯ МІГРАНТІВ В УКРАЇНУ. URL:

<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1329/1284/>

10. Державна міграційна служба України. Звіт з моніторингу міграційних процесів. URL :<https://dmsu.gov.ua/diyalnist/monitoring-migracziijnix-proczesiv/zvit-z-monitoringu-migracziijnix-proczesiv.html>

11. Державне фінансове регулювання економічних перетворень: монографія / І.Я. Чугунов, А.В. Павелко, Т.В. Канєва, та ін.; за заг. ред. А.А. Мазаракі. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. – 376 с.

12. Енциклопедія історії України. Велике переселення народів. URL :
http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Velyke_pereselennia

13. Єнін. М.Н. Біженці // Велика українська енциклопедія. URL:
<https://vue.gov.ua/%D0%91%D1%96%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96>

14. ЗАКОН УКРАЇНИ Про основні засади державної міграційної політики України. . URL :<https://ips.ligazakon.net/document/JF56900A?an=27>

15. Закон України про приєднання України до конвенції про статус біженців та протоколу щодо статусу біженців. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, N 17, ст.118). URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2942-14#Text>

16. І. А. Толкачова, кандидат юридичних наук. КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО. Особливості міграційних процесів в Україні. URL: <https://jrnل.nau.edu.ua/index.php/UV/article/view/10826/14447>

17. Івахнюк І.В. Міжнародна трудова міграція . Економічний факультет МГУ, ТЕІС, 2005. С. 286.

18. Кадрова Агенція Пелех. Міграційні процеси в Україні: причини та наслідки. URL:
<https://pelekh.agency/news/migratsiyni-protsesi-v-ukrayini-prichini-ta-naslidki.html>

19. Ліліана Філіпчук, Олена Сирбу. Вимушена міграція і війна в Україні (24 березня — 10 червня 2022). URL:

<https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-bereznya-10-cherhvnya-2022/>

20. Луцишин Г. Міграційна криза в ЄС: проблема безпеки зовнішніх кордонів та загострення міжетнічних конфліктів. Г. Луцишин. Політичні науки. — 2015. — Випуск 1. — № 2. — с. 41–45.

21. Ляшов Дмитро, Юрко Ігор. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки.

Соціально-економічні передумови повернення біженців в Україну в повоєнний період. URL: <http://ven.chdtu.edu.ua/article/view/297120>

22. Малиновська О. Україна і світ: Характер і напрямки еміграцій // Відродження. — 1999. - № 3. - С. 13-17.

23. Міграційна політика: експерти розповіли, як повернути українських біженців додому. URL: <https://cs.detector.media/reforms/texts/186002/2024-04-01-migratsiyna-polityka-eksperty-rozpovily-yak-povernuty-ukrainskykh-bizhentsiv-dodomu/>

24. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри (понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія, практика) : енциклопедія / упоряд. Ю. І. Римаренко ; за ред. Ю. І. Римаренка. — Київ : Довіра, 1998. — 912 с.

25. Міграційні процеси в Україні: історичний огляд. Реферат. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/geograf/23023/>

26. Міграція в Україні. Цифри і факти 2021. П'ятий випуск публікації «Міграція в Україні: цифри і факти». URL:

https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd1861/files/documents/migration_in_ukraine_facts_and_figures_2021-ukr_web.pdf

27. Міжнародна термінологія у сфері міграції: українсько-англійський тлумачний словник. Київ: БЛАНК-ПРЕС, 2015. 100 с.

28. Міжнародна трудова міграція робочої сили та її вплив на внутрішній ринок праці України. URL:

<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1915/1843/>

29. Міністерство економіки України. МАЄМО ПОДОЛАТИ НАЙБІЛЬШУ МІГРАЦІЙНУ КРИЗУ З ЧАСІВ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА ПОВЕРНУТИ УКРАЇНЦІВ, - ЮЛІЯ СВИРИДЕНКО. URL:

<https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=d92e0a9e-bd07-4f64-aa65-0d426111992d&title=MamoPodolatiNaibilshu>

30. Міністерство соціальної політики України. Внутрішньо переміщені особи. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html>

31. Наталія Криницька, Анна Комзюк. Міграційна політика України щодо іноземців з урахуванням перспективи повоєнного відновлення аналітичне дослідження URL:

https://r2p.org.ua/storage/documents/0a0603868eedd18b6e233f03ba508a998fe7fa3c_original.pdf

32. Н. О. Лиховід, головний спеціаліст з внутрішнього аудиту Головного територіального управління юстиції у Дніпропетровській області. ДОСЛІДЖЕННЯ НАСЛІДКІВ ТА ЕФЕКТІВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ. URL :<http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1058>

33. Олена Локшина, Аліна Джурило, Оксана Максименко, Оксана Шпарик. Підтримка ЄС інтеграції українських дітей і молоді в системи освіти держав-членів в умовах війни рф проти України: стратегічні орієнтири та успішні практики. URL:

<https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/607/593>

34. О. Малиновська. "Наслідки міжнародної міграції населення України та політико-управлінські дії щодо їх врегулювання". Аналітична записка. URL : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/naslidki-mizhnarodnoi-migracii-naselennya-ukraini-ta-politiko>

35. Онанченко В. С. Основні причини виникнення міграції в Україні в умовах сьогодення. Реалії та перспективи розбудови правової держави в

Україні зб. тез доп. V регіон. наук.-практ. конф. (Чернігів, 08 жовтня 2019 р). Чернігів: Чернігівський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2019 С. 243-247.

36. Опора. Вплив повномасштабної війни на міграцію українців: як масштаби переміщення оцінюють держава Україна та міжнародні організації. URL:

<https://www.oporaua.org/viyna/vpliv-povnomasshtabnoyi-viini-na-migratsiiu-ukrayintsiv-iak-masshtabi-peremishchennia-otsiniuiut-derzhava-ukrayina-ta-mizhnarodni-organizatsiyi-24523>

37. Педагогічна спадщина А.С. Макаренка та В.О. Сухомлинського: історія та сучасність: матеріали обласних педагогічних читань (15 березня 2013 року, 159 м. Херсон) / За ред. В.В. Кузьменка, Н.В. Слюсаренко, І.В. Воскової. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. – 155 с

38. Піскун О. Основи міграційного права: Порівняльний аналіз: Посібник.– К.: МП Леся, 1998.–С.103, 145,150

39. Прибиткова І. М. Основи демографії: Посібник для студ. ВНЗ. – К.: АртЕК, 1997. – С. 231-235.

40. «РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ». URL : https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/konkyrs_stud/ES/3_4.pdf

41. Служба Міністра Кабінету Міністрів України, опубліковано 23 січня 2020 року о 12:00. Урядовий портал. Оприлюднено результати оцінки чисельності наявного населення України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/oprilyudneno-rezultati-ocinki-chiselnosti-nayavnogo-naselennya-ukrayini>

42. Стасюк М., Крюковський. Вплив міграційних процесів на основні демографічні показники в Україні // Україна: аспекти праці. – 2004. - № 5.

43. ТУЛЬБА Надія Іванівна. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/40409/3.pdf>

44. У 1993-1996 рр. було підписано угоди про працевлаштування з Польщею (2005 р. до неї додано протокол щодо сезонного працевлаштування), Чехією, Словаччиною (термін дії останніх двох закінчився), Литвою, Латвією, у 2003 р. – з Португалією та Лівією, а 2009 - з Іспанією. Угоди про соціальне та пенсійне забезпечення укладено Україною з такими країнами членами ЄС як Болгарія, Естонія, Іспанія, Латвія, Литва, Польща, Португалія, Румунія, 71 Словаччина, Чехія, Угорщина. Завершені переговори про підписання угоди з Німеччиною.

45. Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. Ратифіковано ВРУ 10.11.1994р. Верховна Рада України. Комітет з питань Європейської Інтеграції: «Про взаємовідносини та співробітництво України з Європейським Союзом»: Парламентські слухання. – К.: ВР України, 2003. – С. 199.

46. Українська еміграція. Матеріал з Вікіпедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B5%D0%BC%D1%96%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F

47. Укрінформ - актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/>

48. Ярослав Прищеп, Ганна Матвіїшина. Як через війну скоротилось населення України та що з цим робити: розповідає експерт. URL: <https://suspilne.media/354672-ak-cerez-vijnu-skorotilos-naselenna-ukraini-ta-so-z-cim-robiti-rozpovidaie-ekspert/>

49. European Commission. Ukraine: Commission proposes temporary protection for people fleeing war in Ukraine and guidelines for border checks. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_1469

50. Gradus. МІГРАЦІЯ ТА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ НАСТРОЇ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ – дванадцята хвиля дослідження* Аналітичний звіт. Жовтень 2022. URL: https://gradus.app/documents/317/Gradus_EU_wave_12_UA.pdf

51. MixDigital Team. Міграція населення України під час війни URL: <https://mixdigital.com.ua/blog/migracziya-naselennya-ukraini-pid-chas-vijni/>
52. On World Refugee Day, UNHCR Goodwill Ambassador Ben Stiller calls for equal treatment of refugees - whoever, wherever, whenever. (2022). Official site of UNHCR. The UN Refugee Agency, June 20. URL: <https://www.unhcr.org/news/press/2022/6/62b042174/worldrefugee-day-unhcr-goodwillambassador-ben-stiller-calls-equal-treatment.html>.
53. Slieptsova, L. (2022). Ukrainian refugees will cost Europe at least 30 billion euros. Why is it a good investment? MIND, Sept. 15. URL: <https://mind-ua.cdn.ampproject.org/v/s/mind.ua/publications/amp/202446992>.
54. UNHCR The UN Refugee Agency. WHO WE PROTECT Asylum-seekers. URL: <https://www.unhcr.org/asylum-seekers>
55. Walsh, P., & Sumption, M. (2022). Migration and the Ukraine Crisis. University of Oxford. The migration observatory. URL: <https://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/briefings/ukrainian-migration-to-the-uk/>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Етапи розвитку міграцій населення

Період розвитку суспільства	Етап розвитку міграції	Характеристика міграційних рухів
<i>Доіндустріальний (початковий) період</i>	Перший етап	Міграційні тенденції обмежені. Відбуваються невеликі переміщення на короткі відстані
<i>Початок "демографічного" вибуху</i>	Другий етап	міграція з села в місто, колонізація нових територій, а також збільшення переміщень на значні відстані, часто у формі еміграції. Має місце загальне зростання міграційного руху, а також розвиток сезонних міграцій.
-	Третій етап	Переселення з села в місто залишається на невеликому рівні, але спостерігається прискорення міграції між містами. Еміграція трохи зменшується. У цілому міграція зміцнюється, а різновиди міграції доповнюють один одного.
<i>Високий рівень технологічного розвитку</i>	Четвертий етап	Міграція з села в місто продовжується на невеликому рівні. Незворотня міграція є високою, особливо у внутрішніх міжміських переміщеннях. Починає розвиватися зворотний міграційний рух з міста в село, особливо в приміських районах. Залишається імміграція як некваліфікованих робітників, так і висококваліфікованих фахівців, хоча головним чином через діяльність міжнаціональних корпорацій.
<i>Гіпотетична стадія розвитку майбутнього суспільства</i>	П'ятий етап	Переважає спостерігається міграція між містами та переміщення з міста в село. Залишається міждержавна міграція. Держава посилює контроль над міграційними процесами.

Джерело: Розроблено автором на основі [25]

ДОДАТОК Б

Кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні
(базова оцінка МОМ.)

Регіони	Кількість внутрішньо переміщених осіб (тис.осіб)		
	Станом на 19.08.22 р.	Станом на 11.12.22 р.	Станом на 30.04.23 р.
Україна	3078,5	3623,1	3624,3
<i>Області:</i>			
<i>Вінницька</i>	179,6	180,5	168,1
<i>Волинська</i>	59,9	51,6	53,7
<i>Дніпропетровська</i>	296,9	362,8	379,9
<i>Донецька</i>	-	40,4	74,6
<i>Житомирська</i>	75,0	70,1	65,4
<i>Закарпатська</i>	171,9	156,4	142,2
<i>Запорізька</i>	172,0	200,9	171,7
<i>Івано-Франківська</i>	110,0	144,8	129,4
<i>Київська</i>	303,2	338,7	331,7
<i>Кіровоградська</i>	86,5	91,5	92,2
<i>Львівська</i>	130,1	256,8	237,1
<i>Миколаївська</i>	73,3	110,9	119,4
<i>Одеська</i>	95,3	132,2	147,3
<i>Полтавська</i>	195,8	200,3	190,8
<i>Рівненська</i>	75,7	82,9	54,0
<i>Сумська</i>	52,8	71,8	79,2
<i>Тернопільська</i>	85,9	83,4	76,8
<i>Харківська</i>	372,7	442,4	483,2
<i>Херсонська</i>	-	-	11,0
<i>Хмельницька</i>	104,3	93,3	80,2
<i>Черкаська</i>	145,7	151,0	133,9
<i>Чернівецька</i>	74,5	71,3	86,1
<i>Чернігівська</i>	77,4	78,8	70,4
<i>Міста:</i>			
Київ	139,9	210,0	246,1

Джерело: Розроблено автором на основі [4 с. 91]

ДОДАТОК В

**Кількість громадян, які перебувають за кордоном
(станом на 01.02.2023)**

Країна	Кількість осіб
<i>Польща</i>	1 786 000
<i>Німеччина</i>	1 200 000
<i>США</i>	894 665
<i>Чехія</i>	631 705
<i>Італія</i>	400 023
<i>Канада</i>	311 351
<i>Іспанія</i>	270 000
<i>Ізраїль</i>	220 000
<i>Угорщина</i>	175 500
<i>Молдова</i>	158 613
<i>Словаччина</i>	148 678
<i>Франція</i>	147 253
<i>Велика Британія</i>	140 300
<i>Румунія</i>	126 165
<i>Греція</i>	100 942
<i>Австрія</i>	97 002
<i>Нідерланди</i>	95 000
<i>Португалія</i>	87 250
<i>Естонія</i>	74 980
<i>Литва</i>	61 487
<i>Латвія</i>	34 531
<i>Грузія</i>	31 398
<i>Інші країни</i>	796 184
Всього	7 989 027

Джерело: Розроблено автором на основі [36]

АНОТАЦІЯ

Добровольська А.Ф. “МІГРАЦІЙНА КРИЗА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ” – Рукопис.

Кваліфікаційна робота студентки IV-го курсу денної форми навчання представлена на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр», 292 «Міжнародні економічні відносини». – Державний університет «Житомирська політехніка». Факультет національної безпеки, права та міжнародних відносин, Житомир, 2024.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст викладено на 71 сторінці друкованого тексту, у тому числі 9 рисунків, 4 таблиці, список використаних джерел налічує 55 найменувань.

У першому розділі “МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ”, розглянуто актуальність проблеми міграційної кризи в Україні, історичні особливості, передумови та фактори, що визначають розвиток міграційних процесів та особливості міграційних процесів, соціальні та економічні наслідки для країни.

У другому розділі “ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ДИНАМІКА МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ”, було проаналізовано законодавчі та політичні ініціативи щодо регулювання міграційних процесів, досліджено тенденції міграційних процесів за останні 5 років та вплив військового стану в країні на міграцію.

У третьому розділі “ПІДТРИМКА МІГРАНТІВ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД. РЕІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ”, розглянули соціально-економічні заходи для підтримки мігрантів, дізнались інформацію щодо регулювання міграційних процесів в ЄС та проаналізували перспективи повернення українців у повоєнний час.

Ключові слова: міграція населення, повномасштабна війна, Європейський Союз.

ANNOTATION

Dobrovolska A.F. “MIGRATION CRISIS IN UKRAINE: PROBLEMS AND DIRECTIONS FOR THEIR SOLUTION” - Manuscript.

Qualification work of the fourth year full-time student submitted for the degree of bachelor, 292 “International Economic Relations.” - State University “Zhytomyr Polytechnic”. Faculty of National Security, Law and International Relations, Zhytomyr, 2024.

The qualification work consists of an introduction, three chapters, conclusions and suggestions, a list of references and appendices. The main content is set out on 71 pages of printed text, including 9 figures, 4 tables, the list of references includes 55 titles.

The first chapter “MIGRATION IN UKRAINE: CURRENT STATE AND PROSPECTS”, the author examines the relevance of the migration crisis in Ukraine, historical features, preconditions and factors that determine the development of migration processes and the specifics of migration processes, social and economic consequences for the country.

The second chapter, “STATE REGULATION AND DYNAMICS OF MIGRATION PROCESSES IN UKRAINE,” analyzes legislative and policy initiatives to regulate migration processes, examines migration trends over the past 5 years and the impact of martial law in the country on migration.

In the third section “MIGRANT SUPPORT AND EUROPEAN EXPERIENCE. REINTEGRATION OF UKRAINIANS”, we examined socio-economic measures to support migrants, learned about the regulation of migration processes in the EU, and analyzed the prospects for the return of Ukrainians in the postwar period.

Keywords: population migration, full-scale war, European Union.